

Lőrinczy György: A PÓSA-ASZTAL

Pósa Lajos

Változatos vidékei között a százbércű Gömörnek, épp a napsugaras Balogvölgy az, amelyiken a legtöbb virág terem, ahol a magyar dal legszebben csöng s a szántóvető ekéjét Isten kicsiny muzsikása kíséretti, fönnten szárnyaló vidám nyári kedvvel: a csattogó pacsirta. A kanyarogva suttogó Balog vizét tarkavirágos, kalászos, széles mezők és pásztortüzes, tilinkós domboldalok ölelik körül. A szelíd lankákon messzinéző fehér tornyok integetnek egymásnak, és a bogárhátú, fecskéfészkes vityillók, a gólyalakta boglyák megbújnak a kertek kusza lombjai és az útszéli sudár jegenyék között. A tarlók hullámozó gabonatábláit búzavirág és pipacs színesíti, a sarló és a kasza pengésére az aratók fürge munkásnépe pajkos és méla nótával felel; s minden elhallgat, mikor a fehértornyú templom harangja imádságosan belekondul a munka és a kedv zszibongásába, mintha Isten teremő vagy hívogató szava szárnyalna végig a völgyön.

A nép, amelyik ezen a búbájós völgyön eltelepedett és ma is, ha vergődve is, mégis szívósan él és dolgozik, az ősfajmagyarság ivadéka. Hetyke, dacos, büszke és – szép. Dolgozik és verekedik. Dalol és szeret. Káromkodik és – imádkozik. Magyarságára és lovára gőgösen büszke fejét fönhordja, de a templom küszöbén a koldus alázatosságával hajtja meg. A fokosa mindig kész a sújtásra, de a szíve is mindig nyitva minden becsületes szónak. A völgy és népe: maga az ősharmónia. Ha az igazi magyar embert, aki ezen a vidéken soha se járt, bekötött szemmel idevezetnék, s egyszerre levonnék a köteléket a szeméről és megkérdeznék, hogy hol van, széjjelnézvén bizonyára ezt felelné:

– Nem tudom, hol vagyok, de arra meg merek esküdni, hogy ezen a tájékon nem lakhatik más, csak magyar ember.

A magyar lélek őszintesége és nyíltsága, derűje, keserűsége és búsongása, pajkos és méla dala, dacos elszántsága és vallásos meghatottsága borong és ragyog itt mindenben, és a májusi verőfény tiszta pünkösdi hangulatába ringat mindent.

Pósa Lajos lelke és költészete ebben a patriarkális magyar világban termett és nem lehetett más, mint amivé lett. Szülőfaluja: Radnót élt a lelkében, ébredése pillanatától kezdve, addig, míg fáradt pillái lecsukódtak. A radnóti ostorpattogás és a radnóti zengő zsoltár: a hívó és a tisztaságért sóvárgó örök gyermek magyar naivitása. Turáni dac, fanatikus hűség és puritán becsület. Szerencséje, hogy legelső benyomásait és érzéseit a fejlődés útján soha semmi se zavarta meg, mert a libapásztorok radnóti kisiskolájának a szelleme folytatódott a rimaszombati kisgimnáziumban és a sárospataki ősi kollégiumban. Ezt a két iskolát a Rima, a Balog, a Sajó, a Bodrog és a Tisza partjain élő fajmagyarság táplálja és nemesíti be; az hordja oda lelkét, hogy kiművelve és kicsiszolva újra vissza- és széjjelhordja szülőföldje csendes kis falvaiba. Sőt nemcsak folytatódott, de erőben és kitartó, állhatatos dacban megerősödött Szeged és környéke magyar népéletében, melybe épp a nagy árvíz katasztrófális ideje sodorta, hogy az újjáteremtés nagy erőfeszítésének tanúja és biztató részese legyen.

Szeged népéletének tömérdek vonzó bája, a Dankó Pista halhatatlan hegedűje, a Balogvölgy és a szülői ház elpusztulhatatlan emlékei összeolvadtak a lelkében, melyből aztán kitört a magyarság fajnemlékű sajátossága szerint, csapongó képzelettel, szilaj és gyermekes hevüléssel: a dal. A magyar dal. Véletlen szerencse-e, vagy a magyarság örökös gondviselésének munkája, hogy éppen akkor vett erősebb lendületet a magyar szellem a különben ugyancsak idegen és zagyvalelkű Budapesten is? Akkoriban alapították a Singer és Wolfner könyvkiadó céget, mely friss ambícióval és érzékeléssel ismerte föl a Pósa költészetében az előretörő magyar korszak hangját és azzal szövetségre lépett. Nem üzleti szövetség volt. Ebben a szövetségben a magyar nemzeti szellem, a Pósa lelke dominált és ennek szabad szárnyalását semmi se akadályozta.

Ez a költészet, szűzies tisztaságával, örök emberi, mégis mindig csak magyar motívumaival ragyogó bizonyosága annak, hogy a költészet annyit ér, amennyire a nemzet, a faj lelkének, gondolat- és érzelmvilágának művészien szép és sajátosan hűséges tüköre. Az elnemzetietlenedés mai szomorú korában, mikor zagyva lármával harsogják tele a szegény hiszékeny magyarság fejét, hogy üdvösség, hogy kultúra, hogy nagy és szép alkotás csak idegenből szivárog át hozzánk, mikor a mozik és az artisták, az orfeumok és a csőcselék-politika demagógjai meghamisítják a művészetről és a nemzeti életről való közfelfogást, sőt az erkölcsöket is, mikor kegyetlenül tiporják össze a legnagyobb teremtő magyar szívek és elmék dicsőséges emlékét, négy évtizeden keresztül Pósa volt a legelszántabb őrtálló a magyar költészet berkeiben, a leghívebb dalnok a magyar mezőkön, aki a magyar nemzeti ideálok kultuszában soha meg nem ingott, soha idegen tarlókra nem kalandozott, hanem dalaiban mindig magyar érzést és magyar gondolatot, magyar erkölcsöt és magyar dicsőséget, magyar szépségeket magasztalt, zengett és szórt széjjel költészetének kifogyhatatlan és tiszta forrásaiból. „Ha költő vagy, ne turkálj a szemétdobban!” – kiáltotta harsányan, noha kevesen hallgattunk rá.

A magyar faj- és hazaszeretetet, a gyermek és a szerelem az a hármasság, melynek forró fénye az ő költészetét beragyogja. De még ebben is a fajszeretet a domináns. Ebből kapja fényét a többi is. A szerelem, amelynek gyönyörű szenvedéseit és repeső boldogságát odakapcsolja a magyar föld bűbájos tüneményeihez, a fehér akácvirághoz, a Balaton susogásához, erdők zengéséhez, délibábos rónák változó képeihez, rétek és mezők illatához, kakukkszavához, rigófüttyéhez, cimbalomszó zokogásához, vadgalambkacagáshoz, pásztortüzes domboldalon reszkető furulyához. Vajon ki nem dalolta egyszer-másszor: „Elragadta galambomat a Balaton tőlem”... Vajon melyik más nemzet nyelvére, dalára lehetne lefordítani a nótát: „Vásárhelyi sétatéren Béla cigány muzsikál, hajlik ide, hajlik oda liliumszál, rózsaszál! Én felém is hajladozott, mosolygott egy rózsza, bár sohase hajladozott, ne mosolygott volna!” Ezt csak magyar ember érti és csak magyar ember tudja eldalolni! Ezek az ő csapongó sóhajtásai szerte bujdosnak a dobogó szívekben, melyeket lánggra gyújtanak a melódiák, amikkel Dankó halhatatlan hegedűje összemuzsikálta. Mert a Pósa szerelmi költészetét az Isten azzal is megszentelte, hogy külön cigányt, külön dal-szerzőt teremtett számára: Dankó Pistát, a magyar dal cigány Petőfijét.

Hát a hazaszeretet! Ez a divatját múlta avult, örökszent klenódium, mely ezer évig világította nemzetünk véres útjait s most úgy húzódik meg az iskolák és az óvodák serény viskóiban, mint ha valami rejtegetnivaló csempészárú volna. Köröskörül, az elrabolt részeken hóhérkezek fojtják meg s benn, a még megmaradt parasztgazdaságon is nyíltan üldözik vagy gúnyolják az álnokok, akik nemzeti erőnk és hatalmunk teljességében a magokénak hazudták. Maholnap még az is gyanússá lesz, aki beszél róla, mikor a nyugati bálványimádók kánkánnal, tangóval táncolják körül az idegen isteneket. De emlékezzetek vissza a millenniumi ünnep kegyeletes oltártüzeire, melyeket az Ábrányi Emil és a Pósa Lajos tüzes versei gyújtottak és szenteltek meg. Emlékezzetek vissza a magyar imádságokra, amik végigzengettek az országon s zarándokhellyé avatták a Zobor hegy, a dévényi vártető és a Cenk ormait, Pusztaszer síkját s Tas és Szabolcs honfoglaló lábnyomát a Tisza körül! Nemzetiszín zászlóerdők nőttek akkor ki a fenyők és a kalászok között s a magyar nemzet a Pósa verseivel ébredt és azokkal aratott. Búzáat is, dicsőséget is. Háládatos nemzetnek mindezt soha, egyetlen pillanatra sem volna szabad elfelejtenie! Hogy a történelmet, a nemzet fényes napjait mindig költői készítik elő; hogy az ő szent munkájuk nélkül nincs nagyság, nincs dicsőség, nincs történelem. Hogy Bizánc bukását Herceg Ferenc tette tragédiává, Bánk-bánt Katona tette nemzeti mártírrá, s Wesselényi, a vasember jellemének és életének szépségét a Fadrusz véssője mutatta meg nekünk, s hogy költő nélkül maga az Isten se volna – Isten. S nem volna haza s nem volna hazaszeretet.

Hazaszeretet! Mi az tulajdonképpen? Én megmondani nem tudom, csak úgy képelem, hogy az is ott terem valahol a kanyargó Balog körül. Ahol van egy virágos völgy; a virágos völgyben

kis falu; abban fehér házikó, s a házikóban ráncos képű, szelíd öregasszony: az Édesanyánk. Kinyújtja felénk reszkető kezét, hogy ezt a néma intést látjuk, halljuk, érezzük, akármerre járunk, tündérvirtékben, fejedelmi palotákban: „El ne add az ősi házat!” Ez a hazaszeretet. Vagy ilyesmi.

Az ezredéves kiállítás egyik fényes pavilonjában, derűs nyári éjszakán hárman üldögéltünk egyszer, 1896 nyarán: Pósa Lajos, a költő, Vágó Pál, a nagy magyar festő, meg én. Gyönyörködöttünk a fontaine lumineuse-ben, a százféle muzsikában, mely szinte ringatott, s a zsongó, tarka sokaságban, mely alá s föl hullámzott körülöttünk. Alig is esett szó. Mindent, amit mondtunk, hosszú hallgatás és töprenkedés követett. Akkor is volt elég töprengeni valója a magyar költőnek. Egyszer csak Vágó Pál szelíden megfogta a Pósa kezét.

– Barátom, ki tudja, lesz-e többet alkalmam, ezt a mostanit hát nem mulasztom el, hogy megköszönjem neked a szüleid házat.

– Nekem! – nevetett Pósa, azt híván, hogy a piktor szokása szerint valami tréfára készül.

De a Vágó különben szatirikus vonásokkal barázdált fekete magyar feje nagyon komoly volt.

– Igen, neked. Életem egy rossz pillanatában elhatároztam, hogy végképp elhagyom a szülőfalumat, Jászapátit, s eladom az anyám házat és Pestre költözködöm. Tudod, az én fajtám, a járság, vagyonos nép. Akadt a házra vevő akármennyi s az alkut meg is kötöttük. A szerződés, fiskális kacskaringókkal megszerkesztve, már ott feküdt előttünk az asztalon, a vevő már alá is írta, s magam is tollat kerestem... Akkor hozták az újságomat a postáról. Belepillantok s megakad a szemem a te verseden: „El ne add az ősi házat, El ne add az ősi telket, Hol a csűrön késő őszig Gólyamadár kelepelget.”

Vágónak elakadt a szava s a szeme könnybe lábadt.

– Nem adtad el... – segitettem neki befejezni.

A festő hálásan szorította meg a Pósa kezét. S csak egy szót felelt, azt is reszkető hangon.

– Nem.

De vajon csak ő szorította-e meg? Vajon hányan vannak, voltak és lesznek még, vajon hányan vagyunk becsületes, vergődő, szegény magyarok, akik a hazaszeretetet olykor keserű, olykor lángholó, búfelejtő vagy vigasztaló italáért a Pósa verseihez és könyveihez menekülünk!... Akik nyertünk a magyar szellem eme nábobjától, neves hevületeket, becsületes és szép elhatározásokat, tiszta vizet, tiszta bort és tiszta aranyat. Én magam büszkén vallom be, hogy húsz kötet ifjúsági könyvemet sohase írtam volna meg az ő energikus lelkének a biztató és erőszakos szuggesztíója nélkül.

A magyar gyermeknevelők, népoktatók, kiseddévők és iskolák sem juthattak volna el sohasem a nemzeti közművelődés ama magaslataira, melyeken a háború előtt már megindultunk, de amelyről most alattomosan, álnokul letaszígnak, a Pósa nagy magyar zsenije nélkül, mely nekünk teremtette meg a magyar gyermekköltészetet, a magyar ifjúsági irodalmat. Mikor ő a szögedi bohém-tanyáról legelső gyermekversét világgá röpítette, a magyar népnevelés és közoktatás óriás mezejét sűrű, buja gyom és dudva verte föl, mely között még a leggyöngédebb és legfinomabb ízlés is csak nehezen tudott egy-egy olyan szelíd csengettyűvirágot találni, amiben a gyermeki lélek veszedelem nélkül gyönyörködhetett volna. Érzelmős és selejtes fordításokat használtak, melyek a magyar gondolkodásnak és ízlésnek idegenek voltak, vagy jobb esetben magyar kontárok hevenyészett, avatatlan, durva ácsmunkáját, amely lelketlen vagy rosszul rajzolt és betegesen képzelt szereplőkkel, formátlan formákkal és fogalmakkal gyötörte a gyerek fantáziáját és éjszakáját. Az idétlenséget és fonákságot már túlvitték azon a határon, amit meg lehetett volna bocsátani. Ne nevéssenek, nagyon komoly és válságos pillanata volt ez a magyar pedagógiának. Kuriózumnak látszik ma, pedig való igaz, neveléstörténelmi tény, hogy az akkor egyetlen számbavehető magyar gyermeklapban ez a vers jelent meg:

Misike jó kisfiú volt,
Kis könyvéből mindig tanolt.

De ím, nézzétek a Marcit,
Mindig vágott fura arcit.

Ha egy idegen úr bejön,
Úgy néz reá, mint egy mejöm.

Megint enni kér a tálba,
Pedig mennyit zabált dálba!

Csak azért nem folytatom, mert ennek a lelketlenségnek nem akarok jelentőséget adni azzal, hogy komolyan foglalkozom vele.

Tán épp ebben az utolsó pillanatban, az úgynevezett tizenkettedik órában toppant a magyar gyermek virágos kertjébe Pósa Lajos.

„Itt van, itt, *Az Én Újságom!*
Csakhogy itt van! Régen várom!
Napkeletről tündér hozta!
Ez aztán a kedves posta!

Teli dallal, teli képpel!
Telistele szép mesével.
Tarka lepke – kék virágon...
Fogjátok meg! El ne szálljon!”

Micsoda más hang! Micsoda más világ volt ez! Az igazi magyar hang, az igazi tündérvilág nyájas, szelíd és szép, vonzó és igaz magyar mesebirodalma! Amelyik egyszerre kedvessé, igazzá, bensőséges, intim közvetlenségével őszintévé, derüssé, egyszóval magyarrá formálta azt a kis világot, amelyik már-már megsápadt a sok festett csemegétől, mintha a gyomrát rontotta volna meg. Pedig ez a vers csak beköszöntő vers volt, jóformán a kiadónak írt reklámvers, mely körülhordozta a szenzációs újsághírt, hogy *Az Én Újságom* – azóta is az egyetlen, egyedüli igaz magyar gyermeklap – megszületett. A beköszöntőt nyomon követte *Az Én Újságom*, mindazzal, amit megígért: tele magyar dallal, magyar mesével, magyar ízléssel, magyar lélekkel. A magyar regék és népmesék tömörkedés naiv, kedves és színes motívuma: az ispilángi rózsza, a világszép nádszál kisasszony, bevonult a gyermekköltészetbe; Kacor király elfoglalta ősi trónját, az erdők kicsiny rigói és fülemüléi többé nem mákonnyal, hanem tiszaháti búzaszemmel, radnóti kendermaggal táplálkoztak. Hétről-hétre, hónapról-hónapra, esztendőről-esztendőre. Egy fertályszázadon keresztül, fáradatlanul, szüntelenül, mindig becsületesen, lelkesen, egyforma nagy bölcsességgel, egyformán lobogó magyar lánggal! Ez volt az igazi népművelés és nemzetművelés! Ah! Tele van a szívem hálával, szeretettel, tisztelettel mindazok iránt, akik ebben a dicső munkában részt vettek! Tele hódolattal Pósa iránt, aki a magyarságnak ezt a nagy nemzeti hadjáratát a maga radnóti oroslán-fejével és küzdő karjával megindította s huszonöt évig vezette. Igazi írókat hódított meg az ifjúsági irodalomnak, melyet előtte csak olyanok foglaltak le, akik az írásművészet szépségeit sohasem ismerték, sem megalkotni nem tudták. Az ő halhatatlan érdeme ez is, hogy a magyar írókat föl tudta lelkesíteni az ifjúsági irodalom művelésére, főképp szuggesztív erejével és azzal, hogy maga is költészete javát, istenadta nagy tehetségét ennek áldozta. Ha neki nem derogált leereszkedni a gyermekvilág naiv költészetéhez, nem volt ezt joga többé lekicsinyelni senkinek sem. Az ifjúsági irodalmat ő tette irodalomná, s emelte föl a művészetig.

Azok, akik oly hévvel tagadják ennek a szent misszióknak a jogosságát, noha a szócsavarás, a rabulisztika minden furfangját kimerítik, mégse tudnak mást vágni a Pósa fejéhez, mint a verseiben használt indulatszókát. A csingilingit, a cini-cinit, aranydiót, mogyorót. Hát persze, hogy csingilingi, persze, hogy cini-cini! Mert a magyar nép, minden magyar erő, ízlés és érzék örök forrása és törvényhozója, így szokta azt. Mert a magyar dobbant a lábával és dacosan kiáltja, hogy eb ura kurta! Míg a német a sapkájával a levegőbe dobja, füttyül és hopszaszázik! A faj lelki

világát semmi sem jellemzi hívebben, mint indulatszava, mert ez spontán, számítás nélkül való, tehát őszinte kifejezése érzéseinek. A Pósa verseiben éppen az a legbecesebb, hogy a magyar vonásokat soha el nem téveszti.

Mi volt a sikere, mi lesz az eredménye, nem tudom. Egy ember élete, az én életem, rövid ahhoz, hogy egy nemzet, a magyarság lelki helyzetét megismerje s a történetírás tudománya csalékony, mint minden tudomány. De arra esküdni merek, hogy aki a Pósa versein s azon az irodalmon, amit ő teremtett, növekedik föl, az, amíg él, sohasem lesz más, mint magyar.

Egyszer valamelyik vasútállomáson vendéget vártam. A vonat, a gyorsvonat berobogott a pályaudvarra, mely egyszerre megelevenedett, amint a vándorló világ kaleidoszkópszerű tarkaságával megszállotta. Csöngetések, isten hozottok és isten áldjonok, csókok és figyelmeztető intelmek vegyültek össze százféle nyelven és hangon a vasúti jelszavakkal, ijedt utasok kiabálásával s a gép haragosan, lomhán szuszogó morgásával. A vonatra egy csapat figuraember szállott föl. Abban a tarkacsikos ingben, térdnadrágban és matrózsapkában, szóval abban a dresszben, amiről a játékerseny ugró és futó bajnokait, a bicikli-tulajdonosokat és rakett mágnásokat megismerhetjük. S ebben a pillanatban a peronon azon a furcsa, fakó, kifejezéstelen hangon, ami annyira idegen a színességhez és kifejező erőhöz szokott magyar ízléstől, fölhangzott a visszamaradt sportosok háromszoros köszöntése:

– Hipp-hipp, hurrah! Hipp-hipp, hurrah! Hipp-hipp, hurrah!

Egy sportcsapat búcsúzott ugyanis valamely másik városbeli sport-vendégcsapattól. Oly nevetséges, oly idéttlen, oly groteszk volt ez a köszöntés! Szinte bosszantott, hogy magyar emberek, magyar ifjak, íme, ilyen nyilvánosságosan a világ elé viszik az ízléstelenségüket. Hogy még csak köszönteni se tudják a magok szép magyar nyelvén a magok testvéreit. Hogy inkább mind a két fél olyan nyelvhez fordul, amelyik mind a kettőnek idegen, amelyiket egyikük se ért, ahelyett, hogy úgy kiáltanának, ahogy a magyar szívüknek diktálnia kellene: Isten áldjon, kedves bajtársam!

Tetsző érdeklődés kísérte őket, persze. A divat a legnagyobb hódító. Viszi, ragadja magával a tömeg lelkét. S már-már magam is azon gondolkoztam, hogy bajon nem én tévedek-e, mikor olyan feketének látom azokat a tarka vászoncsíkokat s oly fülsértőnek hallom a sport nemzetközi nyelvét és köszöntését. De a közelemben egy óvónő állott. Öt-hatéves gyerek volt velem, akit kezénél fogva tartott s a gyerek, a maga hamisítatlan, naiv őszinteségével rákiáltott az óvónőre:

– Nénéi kérem, kik azok a majmok? Akik amott hápognak?

S az óvó néni, roppant komolyan, csak ennyit felelt: – Muszkák, babuci, muszkák.

Szerettem volna összecsókolgatni őket! A gyereket, azért mert majomnak nézte azt, aki az idegent majmolta; s az óvónőt, amiért letagadta, hogy azok a majmok – magyarok.

Ne is tudja meg a magyar gyerek soha, azt a sok hitványságot, ami körülötte ólálkodik, ami az ő lelkének a rovására ezen a szép földön ma is végbe megyen! Ha Pósa hallgatunk, nem is fogja azt még hírből se meghallani. Legyünk résen, akiknek még szent és tiszta a magyarságunk. Védjük a magyar gyermek ártatlan és tiszta nyelvét, lelkét, szívét, eszét, a magyar gyermek magyarságát, azzal a hittel, hogy magának nemzetünknek a jövőjét védjük. Ha még van jövője ennek a szerencsétlen, szép nemzetnek, melyet az egész világ kirabolt és az egész világ megcsal – ezer év óta.

Önkéntelenül idesiklott a tollamba ez a néhány meleg reflexió¹, holott én se életrajzot, se esztétikai vagy történelmi méltatást nem akartam írni. Azt a tudósokra bízom, noha úgy hiszem, ezek bürokratikus ridegsége és fontoskodása sohase fogja megérteni és érdeme szerint méltatni se Pósaét, az örök nagy magyar gyermeket, se a költészetét, mely a szűziesen szemérmes tiszta fajmagyar lélek költészete, amint a hipokrita Európa sohase értett, sőt megismerni se akart.

Itt, ebben a könyvben csak annak a sok kedves órának akarok emléket állítani, amit a Pósa fénykorában a magyar írói és művészi világ átmulatott, abban az asztaltársaságban, amelyet Pósa Lajos vonzott össze s amely másfél évtizeden keresztül, annak ellenére, vagy talán éppen azért,

hogy semmiféle hivatalos szervezete sem volt, hogy csak a Pósa őszinte, becsületes lelkének a szuggesztíója éltetett, Budapest és az ország szellemi életének irányítására, élénkítésére állandó hatást gyakorolt és annak jelentős tényezője volt.

Mert a Pósa-asztal kocsmai multságainak az emléke elmúlik velünk, egyenként, apródonként. De a tömörked irodalmi és művészi terv, ötlet, gondolat és alkotás, mely azok között a mulatóságok között született, ott fog bujkálni a magyar szellem világában még sokáig, részben örökké; mikor már a szép magyar földön tudni se fogják, hogy valaha Pósa-asztal is volt a világon.

A fölvételi vizsga

Valamikor még sok baja lesz a magyar irodalomtörténetnek a Pósa-asztallal! Le kell tennie a fontoskodás pápaszemét és derűs, mosolygó szemmel meglátnia, hogy a nemzet lelki életét nem szabad, nem is lehet az iskola merev szabályai szerint megítélni, sőt megérteni sem. A költészet nemcsak trocheusokból és daktilusokból áll és nem egyes egyedül a tudomány emlőiből táplálkozik. Be kell kukkantania a korcsmába és a pohárcsengésből kihallania a szívek dobogását, s meglátnia a szemek villogását. Nem csak a műkertészet illedelmes és gondosan gruppírozott parkjaiban csattog a fülemile, hanem az eldugott vadon berkekben is. És az illúziók színes képei ott úsznak a korcsmák borgőzös és szivarfüstös föllegein is.

A Pósa-asztal eredetileg és mindvégig tulajdonképpen korcsmai asztaltársaság volt és mégis egy vagy másfél futó évtizeden keresztül a magyar irodalom és a magyar művészet jelentős, sőt néha legjelentősebb faktora, melynek országos hatása érezhető és látható. Az, hogy egyszerre két olyan őstehetség, mint Mikszáth, Jókai humorának és elbeszélő vénájának legerőteljesebb folytatása és Pósa, a maga zabolázatlan, mégis szűztisztaságú fajmagyar költészetével, betoppant az egyetlen magyar irodalmi empórium, akkor is meglehetősen zilált és zivataros világába, erre a nyüzsgő hadra nem maradhatott hatás nélkül. Akik az irodalom és művészet megújulását, főképp nemzeti vonásainak a visszatérését sóvárogták, ösztönszerűen köréjük sereglettek. Az első tanya egy józsefvárosi korcsmában volt, de ez aránylag hamar szétrebbent, főképp azért, mert kettészakadt. Itt is a politika, ez a gonosz destruktőr volt a bűnszerző. Az ragadta Mikszáthot mindinkább a politikai klub és folyosó izgalmai közé és Pósat a másik végletbe: az elégedetlen, a zsörtölődő és lázongó rajongók tüzes táborába. És így alakult ki a külön Mikszáth- és a külön Pósa-asztal.

A Pósa-asztal a Rákóczi úti Orient szálló éttermét szállotta meg és a kettő között, természete szerint, ez volt a hangosabb, a fürgébb, a tüzesebb, szinte az ifjúság kitörő jókedvétől, dalától, közvetlenségétől és bizalmas derűjétől mosolygó, pezsgő, dúdolgató, játékos, zengő és álmatag művészlelkek pajkos társasága, melynek tarkasága nemcsak napról napra, de néha óráról órára változott. Az újságírók rendszerint siettek és kutyafuttába osztották meg estéjükét a redakció és a Pósa-asztal között. A színészek csak előadás után jöttek s a piktorok és szobrászok voltak a késői éj lovagjai, amikor aztán a lankadó és álmos kedvet újra fölgyújtották. Ez a kedv így szakadatlan friss fűjtatót kapott és szüntelenül sziporkázott. Elevensége úgy hullámozott, mint a Balaton, a méla és ábrándos mosolygás és a harsogó kacagás ezer skáláján. Lassanként még a filisztervilágból, az egész ország területéről is külön publikumot gyűjtött az Orient éttermének a Pósa-asztal. A lapok naponként széjjelhordták annak terveit, humorát és szenzációit, s a vidékről fölránduló társaságok és családok egy-egy estét arra szántak, hogy a Pósa-asztalt közelről lássák és megnézzék, s mulassanak annak bohéméletén, mely sokszor a legkedvesebb színházi vagy hangversenyi este műsoránál is élvezetesebb multságot rögtönzött.

A Pósa-asztalt furfangos törvények szerint alkotmányosan kormányozták. Azoknak a törvényeknek annyi paragrafusja volt, amennyit akart az ember. Megírva sehol se lévén, minden aggodalom nélkül hivatkozhattunk tetszés szerint a 47-ik, a 985-ik vagy akár a 7392-ik paragrafusra is. Az elnök egyelőre Pósa bácsi volt. És az asztal nagyjai között talán nyomban utána következett

az Orient étterem vendéglőse, Foltin Nepomuk János Keresztély, a csámpás morva, aki holta napjáig se tudta megtanulni s következetesen Bósa bácsinak hívta a költőt. Egyébiránt hamarosan maga is teljesen asszimilálódott; megtanulta az asztal törvényeinek fortélyait és szövevényeit, s azokat többnyire a maga védelmére applikálta. Keskeny homlokán, mikor Pósa bácsi vacsorát rendelt vagy kapott, örökösen ott sötétlett a gond aggodalmas redője: vajon meg lesz-e elégedve Bósa bácsi a rostélyossal vagy a malac sülttel. De ha az kifogásoltatott, rögtön kész volt az elmés mentséggel:

– Kérem, Bósa bácsi, az étlapon csak adagokról van szó, nem mázsákról.

A számtalan paragrafusnak csak a legelső paragrafusa volt változatlan és általánosan elfogadott, s ez annyiból állt, hogy rossz viccet vagy szójátékot mondani nem szabad. Ez főbenjáró bűnnek tekintődött, aminek a megtorlásáról az asztal ügyésze tüstént gondoskodott, a delikvenst egytől tíz literig terjedő bor megfizetésére kötelezván, aminek a behajtását azonban méltánylást érdemlő esetekben, a vészbírósnak elnök elhalasztotta (541-ik §) és fájdalom, el is halasztotta gyakran ad graecas calendas². Úgy hiszem, a mennyországban ma is vígan élhetnek megboldogult asztal alatt való társaink abból a borból, amit magukkal vittek.

Hogy ki lehet a Pósa-asztal tagjává, azt az alkotmányos alapszabályok folyton változó és ismeretlen számú paragrafusai szerint döntöttük el, szavazás útján. De az elnöknek eggyel több szavazata volt, mint az összes tagoknak együttvéve. Aztán a tagjelöltnek szigorú vizsgát kellett letennie és kiállania, ami végből vizsgáztató bizottság alakítatott. A szabályok szerint a vizsgához nem a vizsgázóknak, hanem a vizsgáztató bírónak kellett készülniük s a sűgás meg volt engedve. Nahát, tessék aztán elképzelni azokat a vizsgákat! Megfelelő esetekben a hallgatóság tapsa és kacagása kötelező. Sokáig emlékezetes maradt az a tagfölvételi vizsga, amit *Szávay Gyula*, akkor még a győri kereskedelmi és iparkamara főtitkára, egyszer s mind a *Győri Hírlap* szerkesztője, már akkor is országos nevű író, költő és humorista tett a Pósa-asztal ítélőszéke előtt. A bírák hetekkel előbb készültek hozzá, mégis félték tőle. Szávay ugyanis, a maga szelíd és hallgatag fejében a frappáns ötletek kész kincsestárát hordozza. Rögtönzésre, elmés, fordulatos, csípős és főképp tréfás visszavágásra minden pillanatban kész. A bírák ugyancsak töprenkedtek rajta, mivel ejtsék zavarba, hogyan félemlítsék meg, vagy hogy vegyék elejét a zseniális tréfáló mókáinak, nehogy ő zavarja meg őket. A szegény rigorózans a szigorú bírakat! A nagy este elkövetkezett. Szávay megérkezett Győrből és beült a vizsgázó székbe. A társaság ünnepélyes hangulatot mímelt. A bizottság elnöke kemény hangon figyelmeztette a vizsga előtt.

– Mielőtt a vizsgát megkezdenők – szólt –, alapszabályaink 897-ik §-a szerint, komolyan a lelkére kötöm a tagjelölt vizsgázó úrnak, hogy vizsgájának sikertelensége milyen súlyos következményekkel járhat! (Öttől tíz literig.) Felhívom tehát, hogy mindent jól megfontoljon! Ha nem készült föl eléggé, lépjen vissza, nehogy megbukjék! És ezért mindenekelőtt – szálljon magába! Szálljon magába!

Egy pillanatig elhallgatott. Néma csend, köröskörül. Akkor az elnök harsogva ráförmedt:

– Magába szállott?

Szávay szepegve, ártatlanul felelt. A szava reszketett a félelemtől.

– Nem, kérem, elnök úr. A Metropolba szálltam.

Kitörő kacagás követte az első feleletet. Aztán következtek a vizsgai kérdések. Az elnök tette fel őket:

– Mi az élet megrontója?

Szávay könnyedén, bizton felelt. Mint a diák, aki tudja a leckét.

– Ábrándozás az élet megrontója, Mely kancsalul festett egekbe néz!

– Helyes – bólintott a bizottság. – Tehát mi néz kancsalul festett egekbe?

Szávay összeráncolta a homlokát. Gondolkodik. Aztán csöndesen kivágja:

– Mely.

Egy teljes óráig tartott a fölvételi vizsga. Akkor az ítélő bíróság a Pósa bácsi elnöklete alatt tanácskozássra vonult vissza, annak rendje-módja szerint. Aztán az elnök kihirdette az ítéletet:

– Szávay Gyula egy szavazattöbbséggel felvétetik a Pósa-Asztal tagjai közé, mert vizsgája sikerült. A vizsgadíjat azonban (öt liter) tartoznak megfizetni... az ítélő bírák. Mert nem készültek fel a vizsgára kellőképpen.

A szent este

Sok mindenféle rejtelem napfényre kerülhet az oknyomozó történelem tudós segítségével az idők folyamán, de azt sohase fogják hitelesen kisütni, hogy a Pósa-asztalnak hány tagja volt. Eleinte a Mikszáth és a Pósa legbizalmasabb jó barátai és tisztelői számítottak a tagok közé, akiket egy-egy jelentősebb összejövetelre (halászlé, túrós csusza, disznótoros vacsora) Pósa bácsi a maga kezével írott külön levéllel csődített be az asztalhoz. De elkövetkezett az idő, amikor Pósa bácsi már nem győzte az ilyen meghívó-levelezést s elébb a litográfiára, később már a nyomdára szorult. Az 1896. első hónapjában a millenniumi hangos esztendő szele mindjárt megcsapta a Pósa-asztalt, s a meghívó már a Budapesti Hírlap nyomdájában készült. Ha jól emlékszem, Sipulusz³ írta:

Koplaljon ön

folyó januárius hó 20-áig, hétfő esti 8 óráig, midőn a Pósa-asztal a Drechsler-féle vendéglőnek a félemeleten jobbra eső külön nagytermében gyülekezik össze, hogy az íven kötelezőleg aláírt közös vacsorát vidáman elköltse.

Budapest, 1896 januárius havában

Pósa Lajos

Na, ami azt illeti, nem igen koplaltunk még akkor. Az éhezés legendái, amik a Sanyaró Vendel-féle élclapi alakokban megszemélyesítődtek, csak a mulatni, szórakozni vágyó filiszterek kedvéért íródtak, de a reális igazság az volt, hogy huszonkét krajcárért emberségesen jóllakhattunk. És nem is álmodtunk róla, újabb tréfának tartottuk volna, ha valaki azt mondja, hogy egy fertályszázad multán nemzeti életünk és kultúránk fő problémája az lesz, hogy mit eszünk, hol szerezzünk egy kiló babot, meg tíz deka margarint. Hogy cukorról, zsírról és húsról ne is álmodozunk. Mikor nyolcezer korona az ára egy mázsa – almának.

Ez volt különben, emlékezetem szerint az első eset, hogy kivételképpen idegen tanyát kerestünk föl, talán valami olyan ok miatt, hogy az Orient keskeny étterméből a szállóvendégeket ki ne szorítsuk. De akárhogy kerülgettük, később ez is megtörtént. Az egyik esti összejövetelnél történt, hogy nagy elevenséggel pezsgett az asztali élet. Feszty Árpád már befejezte nagyszerű körképét, a *Magyarok bejövetelét*, tehát még a szokottnál is jobb kedve kerekedett. Vele jött egyik testvéröccse is: Feszty Béla, aki akkor az ógyallai járás főszolgabírája. Az ógyallaiaknak két fővárosuk van: az egyik Komárom, a másik Érsekújvár. Az első a vármegye ősi székhelye, a másik, az utóbbi a vásári, vadászati és dohánytermelési centrum Ógyalla számára és egyszersmind, mert közelebb esik, a vasúti állomás is. (Ma már van vasútjuk, amelyik Érsekújvárt Komárommal összeköti, de akkor még nem volt.)

Az asztalnál ezúttal sok vendég kötött új ismeretséget. Többi között az elhelyezkedésnél Tóthfalussy Béla, a Budapest-erzsébetvárosi plébános, Feszty Árpád mellé került. Hogy, hogy nem, Tóthfalussy, aki személyesen eddigelé nem ismerte Fesztyéket, a két testvért összecserélte és Feszty Árpáddal, a nagy festőművésszel úgy beszélgetett, mint akit az ógyallai vagy érsekújvári főszolgabírónak tart. Tóthfalussy Béla nagyon művelt, világlátott, szeretetreméltó ember volt, tele az egészséges lélek és testi pirosposzsgás életkedvével és egyenes, nyílt, szókimondó természetével. A beszélgetés, persze, mihamar a művészi aktualitásokra tért át, főképpen a Múcsarnok téli tárlatára, amelyet akkor mindenfelől, néha a szükségesnél hevesebben is kritizáltak, szervezetével és vezető egyéniségeivel együtt. Tóthfalussy maga is többféle elégedetlenségét tette szóvá;

hogy a zsűri nem ért a művészethez, hogy dühöng a protekció és egyéb ilyes motívumokat emlegetett, amikről szél-tibe-hosszába vitatkozott a műértő közvélemény. Fesztyt mindez föl-paprikázta és tiltakozásra készítette. Egyik is, másik is kitarzott a maga véleménye mellett, s már ahogy ez magyar emberek közt szokásos, a szubjektív argumentumokra került a sor, a régi magyar példaszónak a szabályos hexameterei szerint: Hol nem bírsz okkal, szaporán vágj közbe botokkal! A mi vitatkozóink is közbevágtak.

– Bocsánat – pattant föl Tóthfalussy –, hát én is csak értek valamicskét a piktúrához! Velencét, Münchent úgy ismerem, mint a tenyeremet.

Több se kellett Feszty Árpádnak! Előbb nagyot kacagott, aztán ő is verte a mellét.

– Hát, hiszen elhiszem. De talán én is csak értek hozzá valamit! Azonkívül meg magam is a zsűri tagja volnék, vagy mi...

Erre már Tóthfalussy Béla nagyot nézett. A plébánost gond ütötte: Hogyan jut ez az érsek-újvári szolgabíró ahhoz, hogy a képzőművészeti zsűri tagja legyen? Alkalmatlan pillanatban, mikor a művész másfelé beszélt, kiosont Feszty mellől és valakit sűgva megkérdezett:

– Ki az az úr tulajdonképpen, aki mellett én ülök? Azt mondja, hogy ő a képzőművészeti zsűri tagja.

– Az? Hát Feszty Árpád, a hírneves festőművész.

Tóthfalussy persze elképedt. Hát Feszty Árpáddal szemben akart ő festőszakértő lenni? Megcsóváltatta szép nagy fejét, aztán bűnbánóan engesztelgette a művészt.

– Hát bocsánatot kérek. Én biz' azt hittem, hogy az érsekújvári szolgabíróval beszélek.

Na, a bocsánat hamar elkészült. Feszty Árpádnak még tetszett is a tréfa.

– Még így sincs igaza, szentatyám – mosolygott jókedvűen. – Mert még az öcsém se érsek-újvári, hanem ógyallai főszolgabíró.

Denikve⁴, az affér hatalmas áldomásban végződött. Feszty éjfél után már az asztalon táncolt s Tóthfalussy fütyülte hozzá a nótát. A pezsgősüvegek is durrogtak és a mulatság hevében a plébános föllelkessedett:

– Ezt a pompás mulatságot nálam folytatjuk! Ezennel meghívom vacsorára az egész Pósa-asztalt!

A fiatalok érdeklődtek.

– Mikorra? Mikorra? Az a fő!

– Majd azt megbeszéljük az elnök úrral!

Meg is beszéltek. Harmadnapra a plébános beállított Pózához. És tárgyalni kezdett. Melyik nap volna a legalkalmasabb? Amikor este együtt lehetnének valamennyien. Mert tudjuk, hogy ez a cigánynép nem akármikor ér rá. A meghívó se találja meg őket könnyen. Pedig ő azt szeretné, ha egy se hiányoznék erről a békevacsoráról. Olyat még úgy se látott az erzsébetvárosi plébánia.

Pósa csak mosolygott.

– Biz olyat bajosan. De attól az isten őrizzen meg téged, kedves barátom, hogy az asztal valamennyi tagja ott legyen!

Tóthfalussy gondolkozóba esett.

– Miért? Hát tulajdonképpen hány embert hívtam én meg vacsorára?

– Hogy hányat? Azt nem lehet olyan egyszerűen összeszámítani. De lehetünk úgy... kétszáz körül...

Tóthfalussy már vakargatta az izzadó kopasz fejét.

– Tyhú! Hiszen akkor templomba kell majd téríteni!...

No, elfértünk a plébánia tágas szobáiban is. Nem egyszerre ugyan, mert szerencsére az asztaltársak nem egyszerre jöttek, nem valamennyien *együtt* voltak. Jöttek-mentek, híven az ősi cigány-erkölcsökhöz. Csak egy volt állandó: a jókedv. Muzsika is volt, nóta és tréfa még több. Hogy az illúzió teljes legyen, még Foltin Nepomuk János Keresztélyt is áthivatták az Orientből, aki „Bósa

pácsi” iránt való szolgálatkészségből itt is éppen úgy konfidenskedett. Az előzményekre és a helyszínére való célzással azt az estét szent estének nevezték ki.

Tóthfalussy csak egytől félt: a politikától. Akkoriban éppen az egyházpolitikai kérdések izgaták és választották szét az embereket, a polgári házasság, a polgári anyakönyvvezetés. Micsoda lángoló ügyek voltak ezek a szürke szavak – akkor! Nehogy szóba kerülhessenek, a gyöngéd házigazda eleve betiltott minden tósztozást. Ha valaki mégis, a pompásnál pompásabb borok hatása alatt megkísérelte, hogy felköszöntse a szíves vendéglátót, két káplán tüstént a háta mögött termett és erővel lefogta a veszedelmes merénylőt. Kihirdették az Asztal 3987. §-át, mely szerint a politika és a tószta az asztaltól örökre száműzetik. Amire aztán Sipulusz tüstént poharat emelt. Már fölemelkedett. De a két szent zsandár az ő háta mögött is megjelent és leültette. A nagy humorista csak a kezét nyújtogatta magasra a két káplán között s harsányat kiáltott:

– Éljen Tósztfalusi!

Ez volt az egyetlen pohárköszöntő a Pósa-asztal szent estéjén. Nagyszerű este volt. Ártatlan, pajkos, mosolygó barátkozás. A vacsorát, borostól együtt, a plébánia adta, a jókedvet az Asztal. Olyan is volt mind a kettő. Hajnalig tartott.

Kingyes

Olyan világot, amilyen az Alsó-Nyitra és az Alsó-Vág környékéé, csak az istenek álmodhatnak és csak a Göncöl-szekerén ábrándozó, hallgatag lelkű, dalos magyar nép találhatott az otthonának. Csöndje, lélegzetvétele, borús és derűs képe, vihara és mosolygása, nyárfáinak és gyér ligeteinek, füzeseinek és nádasainak méla susogása mintha mind a mesék titokzatos varázsát sugározná széjjel. Holdvilágos éjszakákon a mennyboltozat csillagaival beszélget, nyári verőfényben álmosan szundikál, s a tél zúzmarája alatt a karácsonyi megváltásért imádkozik, mintha nagy, eleven, igazi betlehemi legenda volna, istenkereső pásztoraival. Aki ezt a világot látta és megismerte, csak az érti meg igazán a Jókai megbűvölő fantáziáját, mely minden bokorból, minden emberből új meg új mesére innen kapott inspirációt. Minden magyar tárgyú regényében ott vibrál ennek a sajátos világnak az elfelejtethetlen képe, emléke vagy szuggesztíója.

A meseóriás csapongó fantáziáján ringatta ennek a világnak a képét és benépesítette azt a maga regény- és novellahőseivel. Feszty Árpád meg a festő művészi szemével látta azt és beléje bújt, hogy ne lásson mást, hogy benne éljen. Hogy pitymallatának, déli verőjének és alkonyatának ragyogó színeit ellophassa, és vásznain újra megeleveníthesse. Bajza-utcai kis tündérvilág, a mostani Petőfi-ház, akkor a Jókai fejedelmi rezidenciája és a Feszty vidám művészanyája volt, közösen. S benne, a költő meséiben és a piktor színeiben együtt ringott a nádasok bűvös világa: Martos és Kingyes minden szépsége, bája, hangja, és illata. A két teremtmény zseni lelke körül fonódva, mint ahogy szelíd felhők úsznak a magasságban, a kék végtelenség szárnyain.

Feszty Árpád, ha elfáradt külföldi tanulmányútjain, a nagyvárosi élet lázas hajszáiban, vagy az alkotás erőfeszítéseiben, kapta magát és csak Kingyesre futott, majdnem menekülve. A nádasban bogárhátú vityillót építtetett, ahol teljesen abban az illúzióban élhetett, hogy oda semmiféle kultúra nem követheti. Tava is volt, s olykor egésznapját csónakon töltötte, ringatózva, lesve a csönd és a magány hangtalan beszédét és arcát vagy a vízlakók sajátos költészetét. Száz meg száz pompás karcolata, ceruzarajza, vázlata, hevenyészett vászna, de sok észre sem vett reminiscencia a nagy alkotásian is, őrzi ezeket a nyugalmas órákat, amik a művészlélek templomi áhítatával teltek meg! Sose mondta meg előre, csak egyszerre eltűnt Budapestről. Senki sem tudta, mikor, hová ment, hol van, mit csinál. De mikor aztán előkerült, vele jöttek a kontempláció⁵ lázas csodái: álmok, színek, tervek és képek, amiket nem csak a rajongó szája beszélt, de a villogó szeméből szinte kiolvashattuk, s amiknek legnagyobb része nyomtalanul szétfoslott a képzelődés szípor-kázó játékában.

Nem akárkivel közölte szívesen lelkes és tüzes vallomásait szerelmeséről, a kingyesi nádas tanyáról. De Mednyánszkyval, Pósaival, Fadrusszal éjszaka számra is elbeszélgetett róla. Mennyi inspiráció termett, mennyi terv és gondolat fogamzott ilyenkor a Pósa-asztal füstös világában!

Egyszer aztán nagy titokban összesúgtak Pósa bácsiék, hogy rajtakapják Fesztyt rejtelmes művészkalandján. Napokig bizalmas tanácskozások folytak Pósa, Gárdonyi, Lányi Géza között. Lányi Géza nem csak az Asztal egyik hírneves cigánya, hanem a Blaháné kedves cimbalmosa is volt, a nemzet csalóányának a bizalmas udvarához tarozott, aki felejthetetlen magyar dalait a Népszínházban cimbalmon kísérgette. Feszty is nagyon szerette; vele tudott legjobban mulatni, amire Lányi mindig kész volt. Egyszóval: fölkerekedtek ők egy szép nyári hajnalon utána szöktek Fesztynek. Érsekújvárra kevesebb, mint két óra alatt elröpítette őket az akkori mesés bécsi vagy zsolnai gyorsvonat (hova lett az is!), onnan azonban már nehezebb volt Ógyallára jutni. Busás pénzért (mondjunk öt pengőt) mégis csak kaptak fiakkert. Hanem aztán Gyalláról – Martoson keresztül – Kingyesre! Ez már nem volt olyan egyszerű, sőt nagyon is komplikált ügy! Gyallán rendes időben sem könnyű fuvart szerezni, hát még így, aratás körül! Száz furfang segítségével, hosszú mesék és egyéb kedveskedések révén, az esti órákban, mikor már a mezei munka bevégeződött, mégis csak akadt arra is vállalkozó. De mire lassú etetés után, kedvtelenül és fáradtan belefogott, akkor már az éjszaka árnyéka borult a világra. A rekettyék és a ligetek szövetkeztek a homállal. A kanyargó, el-eltűnő, majd újra váratlanul előbukkanó, parlagba, ingoványba vesző nyomtalan utakon még a gyallai ember is megzavarodik. Azt hiszi, hogy mindig toronyiránt halad, akkor is, mikor már a kacskaringókon régen észrevétlenül visszafelé fordult. Megkésett éjszakai vándoroktól, gyanús bujkálóktól kér tanácsot, útbaigazítást, s az ilyen ember nem igen érez lelkifurdalást amiatt, hogy megtréfálja az idegent, aki rája szorult. Minek jár olyan helyen, ahol nem ösmeri ki magát! Mi keresnivalója van ott, ahol még az utat se tudja? Inkább el se induljon! Bolondjába, a más segítségébe bizakodva, minek fog bele ilyesmibe!

Hosszú tapogatózás után, esti tíz óra már elmúlt, mire a fáradt gebékkel Kingyesre bevergődtek. A pusztán tíz óra már késő éjszaka. Minden aludt. Csak a nádas vityilló ablakából pislogott ki a ritkaszövésű kanavász-függönyön valami halavány gyertyavilág. Az utasok bekukucskáltak rajta: hátha még ott ébren van, hátha még virraszt valami ébren álmodó? Csakugyan. Feszty ült a szobában, az ágya szélén, cigarettázva és az éjszakai toalettjén babrált. Nyilván épp a lefekvéshez készülődött. Jól van már! Nem alszik itt az éjszaka egyetlen teremtett lélek se! Lányi csendesen leemelte a cimbalmot a szekérről és talpra állította az ablak alatt. Elővette a cimbalomverőket s aztán a holdvilágos éjszakában megpendült a pajkosan mélabús magyar nóta, mintha csak Kingyes televény földjéből zengene föl. Pósa, Gárdonyi halkán dúdolják a versét:

Haragszik a pusztabíró, becsületem bántja;
Sokat járok háza körül, a szememre hányja.
Nem járok én csikó után, Isten, ember látja,
De hát... de hát... minek is van csillagszemű lánya!

Feszty a legelső hangra fölüti a fejét. Mi ez? Az álom egyszerre kiröppen a szeméből s rohan ki, az udvarra, a cimbalmozóhoz, a nótához, a váratlan éjjeli csavargóhoz. Az álmodó tanya népe pár perc alatt talpra ugrik. Minden megelevenedik. A tűzhelyen már pattog a rőzse. Sütés-főzés, sürgés-forgás. Kacagás, tréfa, szóbeszéd; a cimbalom mindezzel együttmosolyog, kacag, nevet, dalol: Haragszik a pusztabíró!...

Fittyet hány már akkor Kingyesen mindenki a pusztabíró haragjára! Simon Julcsa, Kingyes házi gondviselése, már főzi a gulyást és tépi a csuszát. Csakhogy ahhoz bor is kéne! No, száz üveg áll sorfalat a pohárszék körül. Feszty Árpád egyre másra bontogatja őket, gyanakodva szagolgatja, gyertyavilág elébe tartja: melyiknek mi a tartalma. Az első üvegnél csalódva elkedvetlenedik.

– Víz – szólt remegve. – Savanyúvíz!

Fölbontja a másodikat.

– Ez is víz!

Mind izgatottabban szedi kézbe az üvegeket. Már izzad a gondtól. S az eredmény minden üvegnél ugyanoly reménytelen és egyre lesújtóbb. S a művész egyre kétségbeesettebben ismétli:

– Víz! Víz! Víz!

Egyetlenegy üveg bort se talált a száz palack között. Gárdonyi hitetlenül csóváltatja a fejét s elülről kezdi a szakértői szemlét. Az orrához tartja az üveget, aztán lassan odanyújtja Fesztynek, az ő ismert filozóf nyugalmaival:

– Bor.

Előveszi a második üveget.

– Ez is bor.

És aztán egymásután szép sorjában kisül, hogy voltaképp egész pincére való a borkészlet: minden üvegben bor van. Feszty csak ideges aggódásában érezte azt víznek, de valójában csupa szín zamatos borital van valamennyi üvegben. Ez aztán még jobban földéri a kedvet, a humort, a nótát. Cseng-bong a nádas-tanya! Végig, a bólogató, hallgatag rekettyék között elreszket a rónaság álmodó világába a rajongók tüzes és méla dala és zeng hajnalig, álmodozó, csapongó jókedvvel: Haragszik a pusztabíró!... Pedig Kingyesen, legalább azon az éjszakán, igazán senki se haragudott. Talán máskor se. Talán sohase.

*

Persze, hegyen-völgyön lakodalom következett, amiből csak a hegy, a völgy, meg a lakodalom hiányzott, a többi egyéb minden megvolt. Nóta, muzsikaszó, pohárcsengés, tyúklevés, töpörtös pogácsa. Még a tánc is. Mert a martosi szép menyecskék, a nádasok és tanyák láthatatlan villámos vezetékén hamarosan neszét vették a kingyesi vendégeknek. Árpád fejedelem megérkezett! S vele a sok nótás pesti úr is! Másnap este már a szép Szunyogné darázdereka kacéran hajladozott a cimbalomszóra, mint a liliomszál, rózsaszál... Még Pósa bácsi is táncre kerekedett.

Harmadnap búcsúztak el Kingyestől. Ki tudja, melyiket mi húzta vissza a pusztai méccstől a ragyogó villámos ívlámpákhoz! Göre Gáborról kellett írni... Stambulovot Szófiában megölték s a Pósa bácsi keserű lantján a húrok szilajon megfeszültek... Vagy a körkép valamelyik regés alakján a párdúc bőr nem jól festett... Ki tudja?

Annyi bizonyos, hogy a vityilló mestergerendáján ma is olvashatja még a bámész utókor a meleg verseket és rigmusokat, amikkel a Pósa-asztal nótás vándorai Kingyestől elbúcsúztak. A Gárdonyi halhatatlan plajbászával odakörökített köszöntést:

Söröd nincs, bár sok az árpád;...
Isten veled, Feszty Árpád!

A konyak

Valljuk meg őszintén, Pósa Lajos, a gyermekvilág Pósa bácsi nevű költőkirálya, nem értette a tréfát. Úgy ült gyermeklapja szerkesztői trónján, mint az ifjúsági irodalom kormányozó fejedelme, aki nem tréfál, hanem parancsol. Vagy talán, ami valószínűbb, úgy érezte, magamagán tanulta meg, hogy a tréfa rendszerint valakinek a rovására megyen, s ő nemcsak a maga, de a más érzékenységét is respektálta. Azt szerette volna, hogy a tréfa is olyan tiszta és szűzies legyen, amilyen az ő gyermekverse. Ne marjon, hanem mosolyogjon. Mint a magyar humor.

Faragó Józsefnek, a Borsszem Jankó híres karikatúristájának tragikus haláláig se felejtette el azt a torzképet, amit *Tíz szobor és egyebek* című füzetében róla rajzolt. Igaz, hogy ez a rajz a derűslelkű Faragótól szokatlanul rosszindulatú torzítás volt, nem is a maró gúny, de szinte majdnem a gyűlölet bőgött belőle. Pósa, mint Tinódi Lantos Sebestyén, ordításra fölfújta pofával, fületlen és farkatlan tarka borjún ül, aminek az első tomporaihoz lúdszárnyakat kötöttek. A költő, fején

hagymakoszorúval, ökörszarvból készült lantot penget, aminek cigánymadzag a húrja. Mikor ezt a torzképet Pósa lefelől meglátta, nagyot nézett. El se akarta, még a maga szemének is alig bírta elhinni, hogy Faragó, akit barátjának tartott, akivel jóformán estéről-estére kedélyesen poharazgatott és mulatgatott, ilyennek, ilyen utálatos és nevetséges pöfetegnek látná őt, akinek a verseit és költészetét szemtől-szembe annyit magasztalta! Becsületes fejét meg-megcsóválta. És rágta a szót, hogy lenyelje, ami a szájára tolu.

– Ezt vitriollal rajzolták – szólt csöndesen.

Hetekig a szavát se lehetett venni, annyira leverte. Nem a megbántás, hanem – a csalódás. Kedvetlen, csaknem búskomor volt. Akármiről beszélgettünk, mindig csak az a tarka borjú jutott az eszébe. És újra meg újra csóváltgatta a fejét.

– Semmi, semmi jóakarát sincs azon a képen!

Karikatúra és – jóakarát! Az ő gyermeki lelke még ezt is összeférőnek képzelte!

Másik ilyen megbántatás Makai Emiltől érte. Makai a Petőfi-társaságban székfoglalóul szatírárt olvasott föl, amiben azt mondta, hogy „kövér poéta jó verset sosem írt”. A publikum nevetett. A célzás olyan nyilvánvalónak látszott, hogy az írók közül sokan Pósára néztek. De ő közömbös arcot vágott és egykedvűen tekintgetett szét. A fölolvadás után, a zúgó tapsvihár alatt, Makai odament hozzá és mentegetőzött.

– Ne haragudjék, Pósa bácsi. De úgy jött az ötlet magától, tudja.

A költő fagyosan bólíngatott.

– Tudom, tudom. Úgy jött. Nagyon szép volt! Nagyon szép!

Csak aki ismerte az ő mély hangja kifejező árnyalatait, csak az tudta és érezte, mily szépnek találta azt a durva célzást, amit olyan lelkesen tapsoltak a publikumbeli gépíró kisasszonyok! Ma már neki se fájna, bizonyára, se a célzás, se a taps. Már fásult volna ő is, mint mi, akiket ugyan csak megtanítottak rá, hogy semmi se fájjon.

*

Hogyan történhetett hát meg, hogy egyszer csak Pósa bácsi mégis megréfált valakit?

Úgy képzelem, hogy a derűs, nyájas tavaszi reggelen vidáman sétált a kávéházba. A reggeli véletlenül jó volt s a versével is meg volt elégedve, amelyik aznap valamelyik újságban megjelent. Tehát jókedvűen, halkán dudorászva ballagott szerkesztői odújába. Az Andrássy-út gyalogjárója tele volt virággal. Az ébredő verőfény, a szellő szelíd suhanása, valami ismerős hang vagy illat eszébe juttatta, hogy április elseje van, a csínyek napja. Sárospatakra, a kollégiumra és annak ártatlan diákmókáira gondolt. És benyitott a Singer és Wolfner könyvesboltjába, aminek a sötét végében húzódott meg *Az Én Újságom* úgynevezett szerkesztői helysége: sötét, szűköcske kis odú. De tele volt melegséggel, baráti bizalommal, költői lelkesedéssel, őszinte, igaz írói hittel az az odú. A Singer és Wolfner könyvdinasztiának akkor három feje volt. A cég nevének egyik fele a két Wolfner József. Az egyik Wolfner József az emeleten az irodalmat, a másik ideleln a boltot igazgatta. Ezt az utóbbit, minthogy már törülközővel fésülködött, egyszer kopasz Wolfnernek, más-kor Glogowácnak hívta Pósa és sokat évődött vele. Kedves, szeretetreméltó, emberséges szívű jó barát és nagyműveltségű ember volt, aki külföldi tapasztalatait még a Ráth Mór hírneves boltjában gyarapította és sokszor eldicsekedett vele, hogy Deák Ferencsel meg Eötvös Józseffel beszélgetett vásárlás közben. Nemrégiben temették el örökös mosolygásával és kiapadhatatlan memoárjaival. Ezen a nevezetes reggelen hozzásietett Pósa bácsi:

– Szervusz, Glogowác! Jó reggelt!

– Jó reggelt, Pósa bácsi!

– Kérlek – szólt a költő –, az öcséd odakünn vár, a bolt előtt. Azt üzeni, hogy eredj ki hozzá, valami beszélőnivalója van veled.

Glogowácnak hirtelen eszébe se jutott, hogy miképpen toppant ide az öccse Aradról. Éppen ma reggel. Holott rendszerint hetekkel előbb megírja, ha Budapestre készül. Csak a testvéri viszont-

látásnak örült és kalap nélkül, hajadonfővel rohant ki a boltból. Az ajtóban körültekint. Előre néz, jobbra tekint, balra tekint. Vizsgálja az utcát. Az álldogáló, fáradt konflisokat. A lótv-futó, jövőmenő embereket sorra, egyenként. De az aradi öcs, aki hivatja, sehol sincs. Visszafordul, hogy Pósát megkérdezze. Bizonyosan elfelejtette Pósa bácsi megmondani, hogy melyik kávéházban vár az öcs. De az ajtó üvegtábláján át a Pósa kacagó arca fogadja. A költő majd szétszakad a nevetéstől.

– Április elseje, Glogowác! – harsogja feléje. – Április egy!

Akkor bökte meg Wolfner a kopasz homlokát.

– Április egy! Persze!

Aztán nevetett maga is. Majd tréfásan megfenyegette Pósát:

– Na, megállj, öreg! Ezt visszkapod!

*

Pósának a kiadóival kötött szerződésében volt egy nevezetes pont. Az foglaltatott benne, hogy *Az Én Újságom* szerkesztői asztalán mindig kell lenni egy láda szivarnak, meg egy üveg konyaknak. És hogy erről a kiadók tartoznak gondoskodni. A könyvmágnások, természetesen, nem mi, a szegény könyv kulik. Az irodalomtörténetben példátlan, ezt a jeles pontot Singer és Wolfner emberségesen betartotta: a Pósa bácsi asztalán mindig ott várta a látogatót, a vendéget, a munkatársat a szivar meg a konyak. A szivar változott, a Pósa bácsi ízlése szerint ingadozva a Millares és a Regalitas között, de a konyak változatlanul ugyanaz maradt: jóféle Keglevich, Budafokról. Egyetlenegy embernek nem tetszett: Tóth Bélának. Ez sohase mulasztotta el, hogy Pósát figyelmeztesse.

– Hiszen ez is jó, Lajoskám. De a Martell-konyak, az mégis csak jobb. Hidd el nekem, sokkal jobb. Próbáld meg.

Pósa bácsi megígérte, hogy megpróbálja. A csere azonban sohase történt meg. A kiadók azt mondták, hogy nem tudnák a lelkükön elviselni, hogy a Keglevich-féle jó magyar vállalatot megbuktassák. Isten áldja meg a tisztos ipart stb. Mire nincs citátuma – a kiadónak?

Az áprilisi tréfa után néhány héttel esett meg a nagy változás, Pósa is észrevehetett valamit, mert szólt miatta Glogowácnak.

– Mintha valami másféle konyak volna, vagy mi...

Glogowác csodálkozott.

– Hát persze. Hiszen mindig a Martell-konyakra vágytál. Hogy Tóth Béla is azt emlegeti. Vagy nem jó?

Pósa bácsi már lelkesedett.

– Dehogy nem jó! Fölséges! Nagyszerű! Majd örül is neki a török!

S hetekig dicsérgette érte a kiadókat. Milyen gavallérok! Keglevich helyett Martell! Ez aztán ital! Tóth Béla akkoriban nem igen járt *Az Én Újságom* tájékain s ez volt a Glogowác szerencséje. Én nem éltem szeszes itallal s csak egyetlenegyszer tudott Pósa bácsi belém diktálni a híres Martell-konyakból. Zsarnoki kemény hangon parancsolt rám:

– Muszáj, ha mondom, egy pohárral! Ilyen isteni italt úgyse kóstoltál még! Mint ez a Martell!

– Hát, ha muszáj, akkor muszáj! Ide azzal a Martellel!

Majd elájultam tőle. Büdösebb törkölyt soha életemben se szagoltam. Akkor látta ez az isteni ital a Martell-gyárat, mikor én!

– Mit fincsorogsz? – rivallt rám dühösen az öreg, míg szikrázott a két szelíd, szürke szeme. – Tán bizony nem jó?

No, mertem volna csak nemet mondani!

– Oh, dehogy nem! Nagyon, nagyon jó! Fölséges! Kár, hogy Tóth Béla nem élvezheti!

Mert Tóth Béla mintha csak megorrontotta volna, úgy került a keserű megpróbáltatást. Már csaknem egy esztendő is elmúlt az áprilisi tréfa óta. A konyakos üveg hetenként újra megtelt és

kiürült. Pósa úgy itta a nyomorult bundapálinkát, azzal a deliciával, ami a Martell pompás konyakját illette. Tán magától sohase is tudta volna meg, mit iszik. Közben vidám, dalos vacsorák és egyéb multságok rendeződtek. S egyszer nagy ünnepség az Operaházzal szemben, abban a rezidenciában, amelyben akkor Drechsler Béla, a képviselőház buffetierje uralkodott. Erre az estére hetekig készülődtünk. Glogowác-Kopasz-Wolfner József bizalmasan megsúgta Pósának, hogy óriási vacsora lesz: a Singer Sándor születésnapját üljük meg. Ott lesz a cég üzleti személyzete hiánytalanul s egész írói rabszolgahada. Vagyis: Singer és Wolfner, úgy, ahogy van, mindenestől. Az ünnepi tósztra mindjárt föl is kértük Pósát. Csak ő tud, egyes egyedül, olyan lelkesen és olyan poétai tűzzel ünnepelni, amilyenre itt szükség van. Pósa, persze, vállalta a megbízatást.

S a nagy vacsora el is következett. Hordták a sört, a tízféle bort és a pecsenyét. Olyan bankett ma fejenként legalább négyszáz koronába kerülne. Ha ugyan egyáltalán elő is kerülhetne szegény, kirabolt szép hazánkból. Ebből az ínség Kánaánjából, aminél jobban, tökéletesebben még sohase csúfoltak meg országot, széles e világon. A jó szomszédok!

A második vagy harmadik pecsenyénél, egyszóval: úgy a pezsgő tájékán, föláll Pósa. Komoly, mélybúgású hangja végigkondult az ünneplő gyülekezeten, amely áhítatosan hallgatta.

– Hogy milyen kedves ünnep ez itten, mindenkinek, ebben a baráti körben! Hogy milyen pazarkezü és pazarszívű jó barát a mi kedves gazdánk, aki ilyen pazar lakomát terítettett a számunkra. Hát persze, hogy az Isten éltesse őt, Singer Sándort, ezzel a pazar természetével egyetemben!...

A költő elhallgatott. Várta a tapsot. A fölriadó éljenzést, a poharak összecsendülését, elragadtatott ünneplők gratulációját. De a légy röpdést meg lehetett volna hallani, olyan síri csönd következett. Sőt a vendégek csodálkozva és álmétkodva néztek egymásra és Pósára. A pohárhoz hozzá sem nyúltak. Valaki zavartan, akadozva megkérdezte.

– Nem értjük. Hiszen a Singer Sándor születésnapját két hónappal ezelőtt ünnepeltük meg, otthon, a háznál. Hiszen Pósa bácsi is ott volt. Ő írta a köszöntő-versét is, amit az ünnepelt egyik leánya a család nevében elszavalt.

Pósa nagy szemeket meresztett. Eszébe jutott a dolog.

– Csakugyan. Emlékszem. Igaz. – És maga is kérdően tekintgetett körül.

Az asztal végén ült Glogowác. Sunyimód mosolygott és olyan képet vágott, mintha semmit se tudna és semmit se értene.

– Én se értem – szólt és a vállát vonogatta. – Mert ezt a mai lakomát nem Singer Sándor adja, hanem Pósa Lajos, a költő. Ő is fizeti. Tehát a pazar jelző is őt illeti, nem Singert.

Pósa még nevetett. Rázta a fejét.

– Én? Én nem fizetem. Én nem tudok róla semmit sem!

– Nohát, majd mindjárt! Sőt már meg is fizetted!

– Én? – csodálkozott Pósa és a tárcáját tapogatta.

– Tudniillik tavaly április óta konyak helyett közönséges bundapálinkát ittál, öregem – magyarázta Glogowác mélabúsan. – A megtakarított árkülönbözetből pedig, amit félreraktunk, a mai lakomát máris kifizettük.

Aztán megfenyegette Pósát.

– Majd adok én neked április-járatást!

Pósa bácsi elkomolyodott. Fölhajtotta a poharát és nagyot nyelve, lehorgasztotta búsan, majd csóváltgatta fejét.

– Martell-konyak... Tehát bundapálinka! Egy teljes esztendeig itatta velem! Hallatlan! Mindent megbocsátanék. De ezt... ezt az egyet, hogy egy álló esztendeig bolonddá tartott... Soha!

S fölkapta a fejét, elkéseredetten bömbölte Wolfner felé:

– Soha! Soha!

Kik voltak?

Tíz-tizenöt esztendő életéből a Pósa-asztal fénykora körülbelül öt évig tartott: 1895-től 1900-ig. Ezalatt az idő alatt a magyar nemzet lelki világának nem csak erős, de mindenesetre legőszintébb kifejezője, tükre, szószólója volt. Az ezredéves ünnep közelgő, majd eloszló hevülései ugyanazonosak voltak az Asztal tüzes kedvével, mely a Pósa fajmagyar lantja szerint beszélt, dalolt, tréfált és – alkotott. A nemzeti élet minden jelentősebb mozzanatára és vonatkozására, kivált azzal a befolyással és irányítással, amit a társadalmi mozgalmakra gyakorolt, százféle művészi formában hangosan szólalt meg s ez a megszólalás a sajtó népe útján villámgyorsan röpült széjjel az országba, jóformán mindenütt visszhangot és lelkesedést keltett s hozzá vonzotta a tömegek rokonszenvét, érdeklődését és szeretetét, tehát mindig, mint szuggesztív erő hatott.

A nemcsak élénk, de sokszor túl heves és szenvedelmes politikai életben a párttusák késhegyig mentek. Pósa, a maga naiv költői hiszékenységevel, persze, mindent igaznak látott. Nem hitt a kulisszákban, vagy mindent készpénznek vett. Szilaj haraggal ostromozta mindazt, ami a magyarság nemzeti aspirációit fékezni vagy akadályozni látszott. Lángoló strófákban szította az osztrák-gyűlöletet és a magyar szellem nemzeti túlzásait. Gyermeklapjában, *Az Én Újságom*-ban, melyért rajongott az ország, s amelynél tökéletesebb és tisztább magyar gyermeklap sohase volt, lelkesen dalolta, hogy „Nincs szebb nyelv a magyar nyelvénél...”. Az ellenzék politikai napilapjaiban meg ugyanakkor epésen mennydörgött a miniszterek opportunus színjátéka ellen: „Jó éjszakát a nagy miniszter uraknak! Zágrábban mindennap hajnalig mulattak!” S mikor Barabás Béla Aradon a képviselő választásokon függetlenségi programmal megbuktatta Tisza Kálmánt, a kormánypárt generálisát, Pósa hatalmas babérkoszorút csináltatott neki az Asztal nevében s a koszorú óriási selyem szalagjára aranybetűkkel ezt íratta:

– Bálványöntő Barnabásnak!

Munkácsy *Honfoglalása*, Feszty nagyszerű körképe: a *Magyarok bejövetele* s széles vásznai: *A Bánhidai csata*, *Maróth bán*, Vágó Pál grandiózus *Szegedi árvíze*, Thorma János aradi kilenc akasztófája⁶, melyet a király iránt való túlságos lojalitásból nem is mertek a kiállításon bemutatni: Csók szenzációs *Báthory Erzsébetje*, Benczúr: *Budavár bevétele*, majd a *Nemzet hódolása*; – aztán Zala bájos budai honvédszobra, mind ebben az időben termett. A királytól emelt tíz budapesti szobor, amit azóta is annyi gúnnyal és oly méltatlanul ócsárolnak, akkor született, s a Fadrusz zsenije akkor röpült legmerészebben. *Mátyás*-szobra, *Wesselényije*, *Mária Teréziája*, ez a pozsonyi fehér művész-álom, aminek megbűvölő szépségeit a rabló cseh torz hiéna szeme nem bírta nézni és a civilizáció világtörténelmi gyalázatára elpusztított, Kisbéren a Wenckheim Béla filigrán szép kis lovasszobra, majd a Holló Barnabás erőteljes reliefjei, lázba hozták a magyarságot és abba a lángoló illúzióba ragadták, hogy a nemzeti nagyság útján halad. Talán igaza is volt. Vilmos, a világ akkor leg-hatalmasabb császára, Budavárában serleget emelt és üritett Zrínyi Miklós emlékére és dicsőségére, mint a magyar vitézség és hősiesség nagy történelmi példájára. Fényes és ragyogó ünnepelésekkel avattuk föl a millenniumi hét emlékművet. A politikai és parlamenti szónoklatokban és általában a közélet minden fórumán, sőt a költészetben, szépirodalomban, és a tudományokban is mindenki a nemzeti gondolat és érzés motívumait és gyújtó hatását kereste. A Singer és Wolfner cég, a harcos magyar belletristák⁷ kiadója „*Inter folia fructus*”⁸ jelmondatát így változtatta meg: „Magyart a magyarnak!”

Sipulusz *Aranylakodalom* című forró magyar színdarabja, a Népszínházban, szenzációs magyar regénye, az *Elnémult harangok* és megható novelláskötete, a *Korhadttal fakesztek*, megrázták a lelkeket. Erről az utóbbiról írta Bartha Miklós a meghatottság meleg frázisát: „Nem fakesztek azok, hanem ércszobrok. Nekik is, neked is.” A Bársony Istvánnak a magyar föld szépségeit festő színes leírásai és vadászképei akkor voltak legnépszerűbbek és legkapósabbak. Gárdonyi *Göre-nótáin* az egész ország vidáman mulatott s hozzá dalolta a Dankó többi csodaszép magyar melódiáit, amiket a Pósa

verseihez csinált. Herczeg Ferenc akkor tért át az inkább a satirikus gentry-rajzokról a komoly magyar nemzeti műsára: *Ocskay brigadérossal*, a *Pogányokkal*. Az egyik magyar irodalmi vállalkozás élére maga Rudolf trónörökös állott, és pedig Jókai társaságában, s nyíltan hirdette a Bánffy sovinizta politikáját: „imádott magyar hazánk”-ról beszélt, amire a Habsburgok történelmében eladdig se volt példa. Ugyanezt a politikát a Horváth Gyula zseniális és fürge tolla a *Magyar Hírlap* hasábjain s a Rákosi Jenő *Budapesti Hírlapja* a „harminc millió magyar” jelszavával és imperialista szellemével s Kossuth és pártja Bartha Miklóssal együtt, pihenés nélkül tüzelte, követelte és sarkantyúzta, az egész magyar közéletet a magyar nemzeti szellem tűzkoholójává fűtötte, aminek fénye és lángja mindent betöltött s a Pósa-asztalnál legragyogóbban égett. Nem mondom, hogy mind ez ott keletkezett, de bizonyos, hogy a Pósa-asztalnak mindabban volt valamelyes része.

Voltak más hasonló alakulások is. Virágzott a Borsszem Jankó Kagal-ja és a Mikszáth-asztal s a Szombatosok társasága és a művészek tarka Muskátli-asztala is, de ez mind egyrészt inkább a humor vagy a mérséklet szellemét ápolta, másrészt szűk baráti kört ölelt magához. És főképpen a csönd diszkrét magányát élte. De a Pósa-asztal jóformán az egész magyar művészvilágot: szobrászokat, festőket, színészeket, csaknem az egész zsurnalisztikát s a tudományos és szépirodalom többségét magához tudta vonzani és kapcsolni, sok szereplő, neves politikussal és pedagógussal együtt. Ez se azelőtt, se azóta, Pósan kívül soha senkinek se sikerült még. Nem valamennyi volt nagy, de kivétel nélkül mind érdekes. Nem mindannyi *valami*, de mind *valaki*. Mindenesetre mindenik egy-egy láncszem, amely a Pósa-asztalt a nemzeti eseményekkel összekötötte és azok forgatagába sodorta. A legérdekesebbek nem mindig a leghíresebbek, nem a véletlen és a vak szerencse kegyencei, hanem a küzdők és letörők, a Sisiphusok, az elgázoltak és agyonhallgatottak, akik büszke-dacosan elzárkózva, vagy fásultan nézik a tülekedést, mely a nagyság és a hírnév nimbuszáért folyik.

Gyakran, csaknem estéről-estére fölkereste az asztalt Rákosi Viktor, Andreánszky Jenő, Bársony István, a tűzlelkű Kemechey Jenő, Bródy Sándor, Tábori Róbert, Salamon Ödön, Bródy Ernő, Faragó Jenő, Sebők Zsigmond, Ambrus Zoltán örökös zárkózottságával és homlokredőivel, a vidám Sas Ede, az öreg Nagy Sándor, volt szögedi lapszerkesztő, a Nagy Ibolyka édesapja, régi jó idők kiapadhatatlan regőse; ritkábban Beöthy László, Kiss József, Herczeg Ferenc, Endrődi Sándor, Márkus Miska, Horváth Gyula, Szabó Endre, Csajthay Ferenc, Berczik Árpád, Rákosi Jenő, Vértessy Gyula, Dingha Béla, Sziklay János, Gyökössy Endre meg Evva Lajos, a Népszínház akkori igazgatója, minden magyar nemzeti akció bőkezű, lelkes mecénása; de mindennap ott volt a törékeny szervezetű Vasskó Elemér, aki törhetetlen hittal és a hivatásszeretet kérlelhetetlenségével tisztogatta a magyar nyelvet s irtott minden magyartalanságot. Pedáns axiómákat szerkesztett, amiket berámáztatott, amikkel aztán a *Budapesti Hírlap* szerkesztőségi szobáinak falait teleaggatta. „Ne kérdezd, írta, hogy hogy nézek ki, mert kinézni csak az ablakon szokott az ember, ha jó vagy rossz színben van.” Aztán Makai Emil, Porzso Kálmán, Szávay Gyula, mindig friss humorával, a két Móra, Béla Henrik, Barna Dóri, Kupa Árpád, a regényíró asztalos legény, Gracza János, a szabadságharc és a Kossuth-kultusz krónikása, Heltai Jenő, Mühlbeck Károly, Gara József, Jakab Ödön, Lampérth Géza, Clair Vilmos, a párbajok országos tudósa; a szögedi írók: Tömörkény István, Békefi Antal, Kulinyi Zsigmond, Enyedy Lukács, Lakatos Sándor, Kisteleki Ede. A fővárosi zsurnalisztika csaknem valamennyi heroldja és galopinje: a nyughatatlan Neszmélyi Arthur, akit Bródy, mert a zsurnalisztikai élet láza sorvasztotta el, megható szépen siratott meg, s Lázár Lebi, aki közbámulat céltáblája volt, mert az a legenda járt róla, hogy ötezer mellénye vagy nadrágja van. A festők és a szobrászok nagyon szerettek odajárni; Feszty Árpád ott mulatta ki magát, s ő hozta magával Vágó Pált; de eljárt: Réthy, Stettka, Csók, Hollósy, Ujváry, Bruck, Baditz, Thorma, Basch, Roskovics, Magyar-Mannheimer, Katona, Mesterházy, Margitay, Nógrády Antal, Faragó József, Márk Lajos, Linek Lajos, Molnár Árpád. Aztán a szobrászok, akiket közönségesen csak kőfaragóknak hívtak: Fadrusz, Zala, Róna. Fadrusz sohase beszélt a művészetről, mindig az

ősi magyar rovásírást firtatta, miközben szép oroszán-fején kidagadtak az erek. Donáth Gyula volt a magyar nyelv halhatatlan keréketörője; a bánhidai *Turul*-emlékművet ő alkotta, s bár a pezsgőnek a nevét sohase tudta megtanulni, de azért következetesen és annál szorgalmasabban fogyasztotta a pözsgét. A színészek közül kivált Kassai Vidor és Szirmai Imre volt mindennapos; meg Szép Aladár, aki a hegedűhöz jobban értett, mint a színjátszáshoz, s aki a fenomenális szépségű színésznőnek: Mátray Laurának volt a fia s korán agyonmulatta magát. A tudósok közül emlékszem Herman Ottóra, aki a madarokról szóló könyvén dolgozott; Kuzsinszky Bálintra, aki már akkor is neves tudós volt, Lendl Adolf pedig országos állatkitömő, amiért tréfásan félelmes renomémet nyert az Asztal humoristáinál. Néha, a jókedvű dáridók mámoros extázisában, a dal és zene harmóniája közé éktelen állati üvöltéseket hallatott, amik az ellentéténél fogva hihetetlenül nevelésesegek voltak és kitörő hahótára ingereltek és készlettek.

Kassai, ha jókedve volt, cirkuszi mókákkal, amiket sötét-komorán adott elő, excentrikus verseivel és furcsa theozofiájával mulattatott. Nagyon sokat panaszkodott a halálra.

– Ha az utcán megyek, mondta, vagy a ligetben sétálok, mindig úgy érzem, mintha titokban a hátam mögött ballagna. Sose tudom, mikor üt fejbe.

– Jó az Isten, Kassai bácsi!

– Jó? – kérdezte. – Hát akkor minek kívánja, hogy én meghaljak?

Nagy örömét lelte abban, ha olyan verseket faraghatott, amiben sok betű, sőt szótag összecsengetése adta a rímet. Ez volt nála a verselés technikájának főfő szempontja. Egyszer aztán Pósa megtréfálta. Járt az Asztalhoz, mint kültag (mert ilyen is volt, még pedig szép számmal), egy Kontúr nevű katonaoorvos. Ez a Kontúr, éppen ilyen verses-vita közben megkapta a Pósa karját. Kassai ugyanakkor valamit kérdezett vagy kért Pósa-tól, mire ez azt felelte, hogy nem teheti meg, mert „fog a doktor Kontúr”. És kisvártatva diadalmasan utána szavalta: „fogadok, torkon túr!” – Csak a szótagolás más, de különben minden betű ugyanaz:

Fog a doktor Kontúr,

Fogadok, torkon túr.

Kassai majd elájult a színpadias kétségbeesésétől. Agyonütöttek érezte és mutatta magát; ennyire ő sohase tudta és sohase fogja vinni!

Szirmai Imre abban az időben játszotta a Madame sans géne-ben Napóleon császárt. Úgy megszokta a napóleoni pózt, hogy még a cigánytanyán és az utcán is úgy járt-kelt, mintha csak ugyan a világhódító büszke korzikai volna. Valahányszor méltóságos lépéseivel az Asztalhoz bejött, mindig a bámulat és a hódolatnak a *Szókimondó asszony* egyik jelenetéből ellesett alázaatos suttogásával fogadtuk:

– A császár!... A császár!...

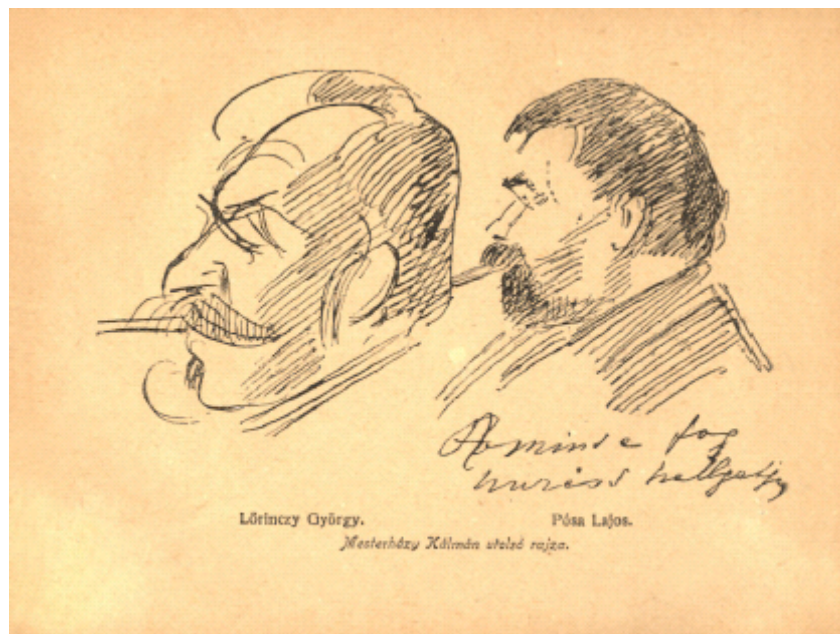
És ő, mintha a kezében akkor is a háromszögű császári csákóját tartaná, kegyes gesztussal köszöntgetett, jobbra-balra.

– Bon jour! Messieurs et mes dames! Bon jour!

A szegény Molnár Árpád nem volt elsőrangú festő, de elsőrangú alkotásba fogott, s ez lett a tragikumává. Az ezredéves kiállításon a Feszty-körkép mintájára szenzációs látványosságot komponált: Dante Divina Commediája szerint a Pokol-t. A szöveget hozzá Dantéból Gárdonyi Géza fordította. Hiszen ha a plasztikus látványosság is olyan lett volna, mint a Gárdonyi műve! Csakhogy az igazi remekműve volt a tökéletes kontárságnak. A Poklot, ördögeivel és halálos kínban vergődő bukottjaival együtt kikacagták. A nevető Gyehenna!

Mesterházy Kálmánnak szép tehetsége volt, de kevés szerencséje. Az egyik este négyen-ötven ültünk együtt az Orientben. Csöndesen és szelíden tréfálóztunk, mert a mester kissé érzékeny természetű ember volt, bár ezúttal szokatlanul jókedvű. Pósa-nak a foga fáj s bízattuk, hogy csak húzassa ki. Olyan csekélység az a foghúzás, hogy nem érdemes miatta szenvedni. Nem kell attól

félni, gyerekjáték az egész! Már majdnem azt erősítettük, hogy a foghúzás tulajdonképpen igazi élvezet, csak a filiszterlekek szólnak azt le. Pósa bácsi fanyar képpel hallgatta s Kacziány Ödön ezzel az arckifejezéssel örökítette meg egy ceruzarajzban, amihez Mesterházy nyomban az én arcképemet vázolta meg. Másnap Mesterházy agyonlőtte magát. Utolsó keze vonásait kegyelettel őrzöm.

A politikusok közül is sokan, s kivált a publicisták sűrűn keresték föl a Pósa-asztalt. Kovács Dénes ezer meg ezer anekdotájával s érdekes úti emlékeivel; Lipcsey Ádám, a költő-politikus; Hentaller Lajos, a forradalmár, aztán Lovászy Márton, Eötvös Károly, meg Rátkay László, akiben testvériesen fért meg a poézis a politikával. Ő írta a *Felhő Klári* című bájos népszínművet és azt a halhatatlan magyar nótát: *Azért csillag, hogy ragyogjon, Azért asszony, hogy megcsaljon...* Hát még Komárom követe, az örökifjú és örök vidám Tuba János, a Jókai szeretetreméltó kedvence és pártfogoltja! Jókai, nemhogy csúfosan megbukjék szülővárosában, visszalépett a képviselőjelöltségtől s maga helyett Tubát ajánlotta, akit meg is választottak. Tuba, ha Budapesten volt, az estéit legszívesebben közöttünk töltötte, örökös tréfás vitában Hentallerrel. Tuba ugyanis Tisza-huszár volt, Hentaller meg a legvadabb negyvennyolcas. Sőt tán negyvenkilences is. Minden este összevesztek és minden este kibékültek.

Mindennap ott ült az Asztalnál Nagy Vince, valaha szögedi színházigazgató, aztán országos tejjgazdasági felügyelő (sic transit gloria mundi!), aki mindig mosolygott s aki Sipulusztól egy kiránduláson a „tehenek öröme” udvari címét és jellegét kapta. Gyakran láttuk a három vidéki fiskálist: Nikolics Dömét Aradról, nógrádi Pap Gyulát Fülekről és Dombay Hugót Nyitráról. Fechtel János, a víg szatmári piarista is benézett néha, meg a szerencsétlen Horváth Ádám, Kecskemét követe, Kada Elek kecskeméti, Lázár György szegedi polgármester gyakorta. S bejárt kultúr Jóska, az igazi nevén Sándor József, az Emke titkára, akit Pósa nagyon nagyra tartott, meg Kenézy Csátár, a finánc-költő, akit a magyar bürokrácia lelketlensége sikkasztott el az irodalomtól. Azért nem nevezték ki pénzügyigazgatónak, mert verseket írt. Mire is mehet az olyan nemzet, amelyiket ilyen elvek szerint kormányoznak!

Minden irodalmi és művészi eseményt és tervet szóvá tettünk. Minden közéleti fonákságot kicsúfoltunk. A politikából irodalmat, a dalból politikát, a piktúrából szobrot, a szoborból esztétikát csináltunk. A lélek ezerféle emóciója szüntelen frissességgel váltakozott. A szellem sokféle káprázatában a dolgok minden oldalú fölfogásában, megítélésben és forgatagában sok aktuális

kérdést döntöttek el és sok tétovázást, miközben tréfák, viccek, ötletek, szójátékok, bombasztok, paradoxonok és frázisok hangos, elmés és színes sziporkáitól szikrázott az Asztal, csiszolva és köszörülve a lelkeket. A korcsmai élet mulatós kedvében mindez félig komolyan, félig humorosan forgott és forrott, mint az üstben a szesz. Fölzendült a nóta és a muzsika is, és csengett a pohár. Eleven pezsgése ennek a körnek soha el nem lankadt. A magyar nemzet ölelkezett, vígadt, búsult és vitázott, kacagott, dalolt, tréfált és mulatott ezeknek a fáklyafejű és lobogószívű álmodozóknak a száján és az alkotásaik szerszámjain: a tollon, vésőn, ecseten. Szinte egymást gyújtogatták, hogy egyik a másik tüzéből nyerjen, akár kölcsön, akár lopva. Csak égjen, csak lángoljon minden magyar szív, ész, élet-, akarat- és alkotóerő!

Nem volt ott semmi különbség. Nem volt fizetési- és rangosztály, se cím, se jelleg. Nem volt zsidó vagy keresztény. Magyar emberek voltak, jókedvű cigányok, becsületes barátságban. Én abban az időben a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület titkára voltam, majd Jókai Mór, Feszty Árpád, Pósa Lajos, Thuróczy Vilmos és Tuba János tettek komáromi tanfelügyelővé; öt nagy magyar nemes szív. Húsz esztendő múlva még ettől a szerény kis hivataltól is megfosztottak. Engem földönfutóvá tettek, életemet éppen az alkonyán, durván földúlták, hogy ők, az üres fejűkkel és idegen szívükkel megosztozkodjanak a tőlem rabolt koncon és annál kényelmesebben pöffeszkedhessenek azokon a helyeken, amelyek engem illelnének! Elmondhatom, hogy a nagy emberek végig simogattak, a törpék végigrugdaltak az életemen. De ez soha se volt küzdelmesebb, de kedvesebb se, mint akkor. Ha elfáradtam, elkedvetlenedtem, vagy a csüggedés környékezett, megpihenni, felüdülni, akaraterőmet feltüzelní mindig odasiettem, a Pósa-asztal lángoló kazánjába. És annak köszönhetem azt a megnyugtató és fölemelő öntudatot, hogy magyar nemzetemnek hasznára voltam. Ők bátorítottak, bíztattak, segítettek és velem együtt is dolgoztak. Azért ne csodáljátok, ha a hála forró rajongásával gondolok vissza ma is a Pósa-asztal felejthetetlen estéire és dalos, zengő, mesélő, tréfáló alakjaira. Mindhalálíg. Sajnálom, hogy nem tudok valamennyinek szobrot állítani. Maga a Pósa-asztal is megérdemelné.

Az Asztal cigányai

Voltaképp, a művészvilág cinikus zsargonja szerint valamennyien cigányok voltunk: sátoros, könnyelmű, vidám és hanyag csavargók, akik semmiféle tekintélyt se respektáltunk s csak egy törvényt ismertünk: a szívét. Muzsikusa is sok volt az Asztalnak: Bársony István, a nagy természet-író, akiről sohase fogják eldönteni, hogy hegedülni tudott-e szebben, vagy írni? Aztán Zsinkó Pista, akinek a muzsikája annyiszor elszomorította Pósa bácsit! Meg Konti, a Királyfogás hírhedt szerzője, és Tarnay Alajos, a kis Lojzi, ez a nyughatatlan vérű, gyerekarcsú, kedves és nagy zongoraművész, aki mindenkit szeretett és dédelgetett, mintha az Asztal gyermeke volna. De az Asztalnak igazi, vérbeli, fekete fáraó-ivadéka csak kettő volt: Dankó Pista, meg Lányi Géza.

Lányi, a Blaháné cimbalmosa, ettől a büszke és fönnhéjazó titulustól úgy megszédült, hogy sehogy se tudta békén elviselni a Dankó egyre növekvő hírnevét és népszerűségét. Nem volt neki elég a sok siker, amihez a Blaháné páratlan művészetével és nimbusza révén jutott, azokra a babérokra is vágya támadt, amiket Dankó, kivált a Pósa gyönyörű verseihez komponált remek nótáival szerzett magának. Kapta magát, ő is abba fogott; de egy pár igazán szép melódiánál, mint a Feszty egyik legkedvesebb nótája: *Édesanyám, nagy a bajom énnékem*; meg a híres *Haragszik a pusztabíró* és a *Siófokra megy a hajó*, nem tudta többre vinni, míg a Dankó hegedűjéből csakúgy omlott a szebbnél-szebb, újnál-újabb nóta.

Dankó Pista, a született zseni örökös borúját és szerény öntudatát a homlokán hordta. Lányi ellenben sehogy se tudott leszokni a faluvég ripacs-természetéről, s hogy úgy mondjam szívesen fölfújta magát. Mikor a *Haragszik a pusztabíró* kezdetű szép dalát meghallottam, elbájolva tőle, csodálkozva kérdeztem meg:

– Ugyan hol vetted ezt a gyönyörű nótát, te?

A cigány büszkén feszítette ki a mellét.

– Hja! Ilyen nóta csak ötven esztendőben terem egyszer!

Meg nem állhattam, hogy rá ne szóljak, nagy ártatlanul:

– Már ötven esztendő vagy?

Ő, persze nem értette meg. De Dankó, akkor az egyszer, kárörvendően mosolygott a bajusza alá. Akkor volt a dicsősége tetőpontján. Göre-nótái hihetetlenül népszerűekké s az Endrődi kurucverseire írt dalai nemzeti ünnepek programszámaivá lettek, amiket tárogatón játszottak, és búsuló lélekkel szerte dalolták az országban: *Elfogyott szegénynek minden katonája!*... (Hogy mindig is csak ez a magyar nóta vége!) Meg a Pósa édes-bús balatoni nótáját: *Elragadta galambomat a Balaton tőlem...* Egy ízben a Pósa-asztal külön ünnepi lakomát is rendezett a tiszteletére, amelyen magamagát hegedűn kísérve eldalolta a legújabb nótáit. Ezek között legmegragadóbb volt és legjobban is tetszett az, amit később a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesületnek ajándékozott s ez ki is adott: *Fecske madár, vándormadár, az Istenre kérek...* De jellemző, hogy Dankónak ezt a dalát, mely egyike a legislegszebbeknek, ismerik legkevésbé, pedig a verse is meghatóan szép, mély érzések, mély búbanat zokogása. Soós Lajos írta, Jókai földjének egyik poétai hajtása, akit a kisvárosi rövidlátás korán az öngyilkosságba üldözött.

Mindez nagyon bántotta a Lányi hiúságát, vagy mondjuk: cigánybüszkeségét. Az Asztal szeretve mindkét versengő félt, ki akarta kerülni a cigányháborút. Ezért ünnepeltük meg a Lányi házasságának a huszonötödik évfordulóját, vagyis az ezüstitakodalmát. Hú cigánylagzit csaptunk, amihez a kosztümöket a Népszínház kölcsönözte. Olyat már bizony régen nem látott a világ; Budapest sohase. Feszty Árpád, Kemechey Jenővel és a cigányok segítségével apróra kikutatta a legősibb cigányszokásokat és tradíciókat, mondókákat, babonákat, verseket, szertartásokat és nótákat, átkokat, esküket s mindezek egyvelegéből stilizálták össze a cigánylagzi programját. A násznagy Pósa, a vajda, szép nagy fekete szakállával Feszty Árpád, vőfély Dingha Béla, Tarnay Lojzi volt; valamennyi pántlikás vagy árvalányhajás kalapban, nagy, ezüstgombos cigánydolmányban, kordován csizmában, furkósbottal. Versben köszöntötték a menyasszony koszorúját s versben kérte ki a vőfély a menyasszonyt:

Dicsérjük a Jézust, édes Megváltónkat
Mindnyájunknak adjon békét, nyugodalmat!
Mi a vőlegénynek vagyunk küldöttei,
Aki menyasszonyát alássan kéreti,
Méltón a hajdani szokáshoz, erkölcsöz,
Járuljon véle az oltári szentséghez.
E járatba jöttünk tehát e hajlékba,
Hogy elvezessük az Úr Isten házába.

Ez bizony törülmetszett faluvégi rigmus, de a menyasszonyt tüstént kiadták s ez a fő. Az esküvő, ha jól emlékszem, a terézvárosi plébániatemplomban történt meg; az esketést megható szép, poétikus beszéddel fűszerezve Ruschek Antal győri kanonok végezte. Azután következett a cigánylagzi, amin a táncot Blaháné kezdte meg Lányival. Kivilágos kivirradtig tartott. Hogy kinek a tánca végezte be, az nem tudható, mert a végén cigányveszekedést improvizáltunk; hiszen anélkül ki is látott cigánylakodalmat? Igaz, hogy csúnyább menyasszonyt se láttam világeletemben, most már megvallhatom, a szegény huszonöt éves sárkány régen elmúlt. A boldog vőlegénytől bizony senki se őt, mindenki az örömanyt irigyelte: Blahánét, viruló ifjúságának, asszonyi szépségének teljes pompáját, fölülmúlhatatlan kedvességének elbájoló varázsát.

*

Akkortájt csőstül szakadt a dicsőség Lányi Gézára. Az a kitüntetés is érte, hogy meghívták Pozsonyba, a Frigyes főherceg udvarához, hogy az egyik hercegkisasszonyt tanítsa cimbalmozni. Hetenként kétszer a reggeli bécsi gyorssal utazott Pozsonyba s az estivel vissza. Ez már aztán végképp a fejébe szállott a művésznek. Nyilván udvari méltóságnak, vagy Liszt Ferencnek, Wagnernek, Beethovennek képzelte és úgy is viselte magát. Egy ízben, mikor a főhercegi szalonban egy órát kellett várnia, mert a főhercegnői tanítvány véletlenül kissé késett, a cigány – unatkozott. Talán úgy érezte, hogy a büszkeségét megsértették. Valami komornyikot csípett és bosszúsan beüzent, hogy az ő ideje drága; vagy, hogy nincsen szokva ahhoz, hogy az előszobában vára-kozzék. Valami ilyen butaságot locsoghatott, mert a komornyik egy fertályóra múlva visszajött. Briliánsokkal kirakott monogramos arany nyakkendőjét nyújtott át a cigánynak.

– A főséges Asszony küldi a művész úrnak. És arra kéri, hogy ne méltóztassék többet Pozsonyba fáradni. Mert nem szeretné, ha esetleg máskor is meg kellene várakoztatni, holott az ideje olyan drága. Ezt az egy esetet is nagyon sajnálja.

És a pozsonyi utak és cimbalom-órák végképp abbamaradtak.

*

A Pósa-asztalnak, tömérdek tréfája között talán a legsikerültebb is az volt, amelyet Lányival járattunk meg. Ő ugyanis naiv cigány-járatlanságával az Asztal mindenféle fantasztikus hivatalát olyan komolyan vette, mint a *Budapesti Közlöny* királyi kéziratait, a miniszteri, kúriai bírói és tábornoki kinevezéseket. Könnyű volt vele elhitetnünk, hogy a Pósa-asztalnak más elnököt kell választani, mert Pósa méltatlan rá. Sokszor elmarad, nem tudjuk, merre jár, mit csinál Monoron. (Azt csak egy szépasszony tudja!) Egyszóval: külön elnök kell, szorgalmasabb. Esténként félrehúzódva, szomszéd asztaloknál, sarkokban, rejtelmes összeségások, halk tanácskozások folytak. Lopott pillantások és titkos kacsintások váltódtak, tolvajnyelven kétértelmű célzások cserélődtek, míg forrt a dolog s végre is ebben a harci kiáltásban tört ki:

– Le Póásával! Éljen az új elnök! Éljen Ambrus Zoltán!

Mármint, hogy a Pósa-asztal elnöke Ambrus Zoltán legyen! Teljes gőzzel indult meg a féktelen kortézia és dáridók és hangos, mérges szónoklatok folytak estéről-estére. Persze, csak akkor, mikor Pósa nem volt jelen, mert az alapszabályok egyik sűrűn idézett paragrafusára szerint különben is „mindenki számára, kivéve a jelenlevőket”. Mihelyt Pósa belépett, a zaj rögtön elült és az elnökválasztó korteskedésnek egyszerre nyoma veszett. Ez még jobban bántotta Lányit. Alattomos, ravasz és gonoszcselszövést szimatolt, rablótámadást, aminek az a célja, hogy Pósat letaszítsák a trónjáról és csúffá tegyék. A suttogásokról és a titkos összejövetelekről s a gyanú más ezerféle apró bizonyítékáról bizalmasan értesítette Pósat, aki aztán még jobban föllovalta. Végre az egyik este kipattant a nagy titok. Mikor Pósa belépett, az összeesküvők tüntető, dühös ab-
cugolásba törtek ki, majd kórusban rázendítették a kortesnótájukat:

Pósa Lajos gyermekköltő;
Csupán gyermekeknek költ ő...
Asztalunknak ennek folytán
Elnöke lesz Ambrus Zoltán!

Pósa fájdalmas arcot vágott és szemrehányóan nézett végig elpártolt, hűtlen Asztalalattvalóin. De ügyet sem vetettek rá. Vad kortesek az asztalra ugráltak, izgató beszédeket szavaltak, pro et contra, zászlókat lobogtattak és kokárdákat osztogattak s itattak, annak rendje-módja szerint. Még formális lélekvásár is történt (a gonosz Bánffy keze!) két kubaszivar egy voks! S Lányi elkeseredetten integetett Pósanak:

– Ugye, mondtam? Ugye, megmondtam?

Pósanak akkor éppen Kolozsvárra kellett utaznia s az Asztal részéről egyedül én kísértem el. A színházban négyezer gyermek várta s úgy ünnepelte, mint a mesék királyát. Virágos kertté

varázsolták a színpadot s a kellős közepébe virágos trónra ültették. Onnan mesélgetett – egy óra hosszat. De virágok vették körül a nézőtérről is: négyezer mosolygó, kacagó, tapsoló gyermek. A kolozsvári anyák elhalmozták a szeretet és hála forró és lelkes ovációival, amikben az egész ősmagyar fejedelmi város részt vett, a kisparostól kezdve, föl, Erdély ősi mágnásvilágáig. A diadalmas, hódító ünnep után pihenni tértünk. Éjfél már rég elmúlt, mikor az első álmunkból fölkopogtattak. Kinyitottuk a vendéglői szoba ajtaját és – Sándor József rontott be rajta, az Emke alelnök-főtitkára. Nagyon izgatott volt, a homlokát törülgette és fölbontott táviratot nyújtott át Pósának, sűrű bocsánatkérés kíséretében.

– Valami nagy baj lehet. Különben nem költöttelek volna föl.

Elolvastuk.

– Veszedelem tetőpontján! Azonnal jöjjetek! Segítő csapatokat okvetlen hozzatok, különben elveszünk! Lányi.

Mindjárt megértettük. Ez bizony nagy veszedelem! Veszedelemben a Pósa-asztal elnöki trónja! Abban a percben visszatáviratoztunk, éjnek éjszakáján:

– Tartsátok magatokat! Hű segédcsapatokkal holnap megérkezünk!

Meg is érkeztünk. És harmadnap meg is tartottuk az elnökválasztást, teljes, hibátlan alkotmányos szabályszerűséggel. Ad hoc közjegyzőt választottunk, a hozzáférhetetlen hitelesség kedvéért. Cigánymuzsika mellett, dal és tánc között, pohárcsengéssel, tömérdek liter borral, amit Foltin Nepomuk Keresztély János alig győzött hordani és fölszámítani, mi meg kifizetni, késő éjszakába nyúlt be a szavazás. Akkor aztán pontosan megszámoltattak a szavazólapok. Beadtak összesen kétszázharmincnyolc szavazatot. Ebből 237 esett Pósa Lajosra, 1 (egy) pedig Ambrus Zoltánra. Pósa tehát fölényesen győzött. Az Asztal elnökévé újra megválasztott.

...Arról az *ellene* beadott egyetlen szavazatról azonban tüstént és hitelesen, ugyancsak közjegyzőileg kisütötték, hogy azt – Lányi Géza adta be.

Most van a nap lemenőbe...

Dankó Pistáról nem szeretek profán hangon beszélni. A magyar nótafa, ez a cigány Petőfi, a dalok minden tragikumát végigszenvedte. Hegedűje a magyar muzsika ősforrása volt. Az a tiszta, hegyi kristályforrás, amit a magyar zenevilág farizeus tudósai olya szorgalmasan látszanak keresni, holott nem akarják megtalálni. Hiszen milyen könnyű volna a magyar zenetudományt és anyagot összeállítani! Czinka Panna, Bihari, Lavotta, Rózsavölgyi, Erkel, Ábrányi, Hubay, Rác, Dankó s még egypár magyar muzsikus, talán az elfelejtett vagy elsikkasztott Nyisnyay, és nem együtt van-e az egész? Nekik koldustarisznya, nekünk kincsesbánya. De hová lennének akkor a híres és dédelgetett cseh vonósnégyesek! Azokra, bezzeg, milyen könnyen rátalálnak!

Dankó Pista talán az utolsó igazi magyar nótaíró. Ennek a végzetnek a boruját hordta a homlokán és szomorú szemében és siratta a hegedűjén. Ennek az érzésnek a lelki kényszere szinte ösztönszerűen forrasztotta úgy Pósaéhoz, hogy nélküle, tudtán kívül jóformán semmit se alkotott. A Gárdonyi poéziséhez is ehhez hasonló érzések húzták, de a Pósa verseire spontán termettek gyönyörű melódiái. Egymásra találtak. Szerencsére.

Az a mély ragaszkodás, amely Dankót Pósaéhoz kötötte, a barátság, a pályatársi vagy bajtársi viszony mai értelmezése szerint már meg se magyarázható. Ehhez az kellett, hogy két ilyen poeta ugyanabban a más világban, a magyar illúziók rózsaszínű tejútján járjon, ahol egyedül valónak, elhagyatottnak érezze magát mindkettő és egyik se találjon senkit se, aki a szavát, a hangját, az érzéseit és a gondolatait megértse, hogy tehát egymáson kívül mást ne is lásson. A Dankó hegedűje nótafává nőtt össze a Pósa lantjával; a magyar faj lelke zengett rajta s csak hullott, hulldogált róla a nóta: a szép, szomorú magyar nóta.

Dankó előtt egyetlen igazi tekintély volt a világon: Pósa. Cigányrakoncátlansága egyes egyedül ő előtte juhászodott meg. Azon, amit Pósa mondott vagy tett, még vitatkozni sem lehe-

tett vele. Ezt a szinte vallásos hitét a Pósa tökéletességében, még Szögedéből hozta s rapszodikusán ilyen megjegyzésekben fejezte ki:

– Amit Pósa úr mond, az szent. Költő? – kérdezte. – Ki az más, mint Pósa? Nekem beszélhetsz, amit akarsz, én úgyse hiszek egyebet, csak amit Pósa úr mond.

Sokszor, mielőtt valakinek a kérdésére felelt volna, egy oldalpillantással tanácsot kért Pósától, hogy mit feleljen. És a Pósa szeméből olvasta ki a feleletet, a költőnek ki sem kellett nyitnia a száját. Egy szemrehányó pillantásától jobban félt, mint a gyerek a virgáctól. Ha Pósa megcsóválta a fejét, Dankó kétségbeesett. Ha valamelyik versére nótát csinált, néha meg sem mutatta Pósának. Széjjeltépte.

– Nem jó. Nem az, amit Pósa úr írt.

Ha odaadta, vagy elmuzsikálta, akkor már bizonyos volt, hogy az, aminek lennie kell. A megértés, a teljes együttérzés ilyen ihletett pillanatainak a termése a legtöbb s a legszebb Pósa–Dankónóta. A vers olyan, mintha Dankó muzsikálná s a nótája, mintha Pósa írta volna. Ilyenek: *Még azt mondják, nincs boszorkány Szögeden; Jaj annak, jaj, aki szívből szeret; Megkondult a kecskeméti öreg templom nagy harangja; Nem jó, nem jó minden este a fonóba eljárni; Elragadta galambomat a Balaton tőlem; Vásárhelyi sétatéren Béla cigány muzsikál.* – Meg a többi, talán sok száz magyar nóta, egyik szebb, mint a másik. Összegyűjtve szobor; örök emléke annak a hú lelki együttélésnek. Három évtizeden át Magyarország igazi magyarságának a lelke és ajka azt visszhangozta, amit számára ennek a két poétának az együtttröpülése alkotott.

Dankó máskülönben is a kutya hűségével csüggött Pósán. Kereste őt és megakadt a művészetében, a muzsikájában, a kedvében, ha sokáig nem hallotta a Pósa mély, bűgő hangját és őszinte pátozát, amitől a Dankó szeme szikrázott. A magáénak érezte a Pósa versét, s Pósa a Dankó nótáját.

Az Asztal, legféltelenebb mulatozásai közben se úgy bánt vele, mint muzsikus cigánnyal, hanem megkülönböztető figyelemmel. Szemeinek mély tekintete, arcának örökös borongása akaratlanul is tartózkodásra készítette az embereket; arra az érzésre, hogy ebben a füstös cigányban a magyarság művészi lelke lakik, aminek a szubtilis érzékenységét nem illik érinteni. *Nem illik.* Hallgatag az alkotók eme legfőbb törvényének a védelme és oltalma alá volt helyezve. Mindössze egyetlenegy esetet tudok, amikor a cigányfajtája révén tréfa esett rajta; úgy hiszem, azt is nagyon kevesen vették észre.

Feszty Árpád akkor nagy úr volt. Valóságos igazi jachtot is tartott, ami ott horgonyzott a komáromi kikötőben és állandóan várta a művészt, aki ezen a jachton szokott, ha épp véletlenül a szeszélye kívánta, vagy nagyarán mondva: kedve szottyant, fölhajókázni kingyesi rejtett nádas tanyájára. Egy ízben nagy és fényes társaság verődött össze rajta. Főispánok, képviselők, szolgabírók, meg egyéb falusi kiskirályok; publicisták, írók, költők, művészek a Pósa-asztal vidám cimboráiból s közöttük Dankó Pista is. Az ilyen alkalmak futólagos ismerkedése közben senkise figyel a másiknak a nevére, rangjára, címére. Nem is nagyon törődnek vele. Mindenki a jóérzések gyönyörét akarja élvezni s ebben a társaságot semmi sem háborgatta. A jacht csöndesen pöfögött fölfelé a Vágdunán, mintha a hömpölygő víz csak olyan gyöpös csallóközi ösvény volna s őskukko módjára gyalogolna rajta. Köröskörül Csallóköz nyugalmas arca mosolygott s Mátyus bűbajos rónasíkjá. A jachton zengett a muzsika, durrogott a pezsgő, csengett a pohár és, persze, a nóta. Koccintás és évődés közben kacagtak, daloltak és a többiek példája szerint Dankó Pistát is a sok nagyságos meg méltóságos úr is csak per Pista szólítgatta, épp, mint a főispánokat, ami azt a látszatot keltette, hogy ő is egyenrangú. Hogy mennyivel volt *nagyobb*, az más lapra tartozik. Egyszóval valami fiatalember, aki ott ólalkodott a vendégsereg körül, megszólította Dankót. Úgy, olyan alázatosan, mintha valami nagy úr gráciáját keresné.

– Méltóságos uram! Nem parancsol egy pohár bort?

Dankó Pistának tetszett a kínálás. Nyilván a magas cím is, amihez ezúttal életében legelőször jutott.

– Dehogynem, pajtás! Igyunk.

Az ifjú szolgálatkészen töltött. És ittak. Aztán Dankó odasomfordált Fesztyhez. Ő bizonyosan ismeri a vendégeit.

– Kérlek alássan, kedves Árpád, ki az a fiatalember, akivel én most brudert ittam?

Feszty megnézte az illetőt.

– Az? A gelléri segédjegyző. Miért kérdezed?

– No, tudod, csak azért. Nagyon finom, előkelő, kedves úriember.

Aztán szétváltak. Új meg új csoportok alakultak. Tréfák közben integetések és megszólítások váltakoztak. Egyszer csak Dankó újra összekerül a gelléri előkelővel. Megszólítja:

– No, öcsém, nem koccintunk?

Az öcsém, persze, hajlott a szép szóra. De már nem alázatoskodott. Az általános bizalmaskodásban ő is nekibátorodott. S a bor megoldotta a nyelvét.

– Dehogynem, *nagyságos* úr! Igyunk, a teremburáját!

Ittak. De Dankó kissé elkedvetlenedett. Odament Feszty Árpádhoz.

– Mégiscsak jegyzőcske biz ő, szegény!

Valaki rákiáltott:

– Te cigány! Gyere már ide is! Hol a hegedűd? Muzsikálj már egyet!

Persze, a legelső gelléri előkelő volt, aki odafülett és meghallotta. Nagyot bámult. Úgy? Gondolta magában. Hát cigány? És ő is rászólt Dankóra:

– *Dankó úr!* Muzsikáljon már egyet! A teremburáját!

Dankó Pista gyilkos szemekkel mérte végig. A méltóságosból hogy így Dankó úrrá zuhant! Míg a jacht másik végére sietett a hegedűjéért, útközben odasúgta Feszty Árpádnak:

– Csalódtam, Árpád. Hisz ez a fráter közönséges falusi rüpök!

*

A Pósa- és a Göre-nóták nem csak hírnevet és dicsőséget szereztek, hanem aprópénzt is. Abban az időben Dankó, daltársulatai és kottái révén s a Pósa-asztal és az újságok segítségével jól éldegélt. Az az álma támadt, hogy szőlősgazdává lesz. Szüretelni akart. Terveket szőtt. Hogy, ha majd hódító útját bevégzi, visszavonul és csendes öregségét vidám baráti körben éli le, a pince és a szőlő között. Csengődön vásárolt szőlőt, abba verte minden jövedelmét. Vincellért állított bele s a legelső terméskől már ízelítőt is küldözgetett Pósának. Eközben városról-városra járt. Új nótáival bezúgta a magyar végeket; Pósa *Magyar kesergőjét*, monori szerelmes nótáit dalolták mindenfelé, a Dankó társulata nyomában. Hol előkelő hotelekben, színházban, koncertteremben, hol füstös lebuiban ütötte föl a sátorát. A magyar dal rajongói mindenütt fölkeresték. De mihamar fölkereste egyéb is: a cigánysors fekete boszorkánya, ami ott settenkedik a lebuajok, kávéházak, éjszakai tivornyák körül. Köhécselni kezdett. Lázás volt. Hamar elfáradt. Aludni nem tudott. A vége mihamar orvosi tanács lett: utazzék melegebb vidékre. Pihenjen. Valahol, napfényes tájékon. Valahol délen.

Persze, délre! Arcoba! San Remoba! Bírja-e azt a csengődi szőlő? A daltársulatot szélnek kellett eresztetni, mert a beteg nótafa már nem bírta dirigálni. Az aprópénz elfogyott. A Pósa-asztal nagy összeköttetésekkel kivitte, hogy valamelyik budai színházban Dankónak két színdarabját is előadták. Az egyiknek a *Halász szeretője*, a másikkal *Cigányszerelem* volt a címe. Mint dráma, persze elsőrangú fércmunka, de a nótái gyönyörűek. Az *Eltörött a hegedűm* a legislegbúsabb cigánynóta, amit hallottam. Ugyanezeket a darabokat Mezey Béla, nyitrai színigazgató is megvette, elő is adta; a Pósa-asztal, kivált a Pósa szakadatlan ösztökélésére, szintén szép summát adott össze, sőt a nemes szívű Wlassics Gyula, akkori kultuszminiszter is, aztán Singer és Wolfner, meg a Dankó-nóták kiadói is megpótolták a gyűjtést. Egyszóval a telet szerencsésen kihúztuk vele Arcoban. Ott írta legszebb dalát, aminek verse is, dala is igazi költői alkotás. Mind a kettő a Dankó költői termése s halhatatlan bizonyága annak, hogy Dankó istenáldotta, született költő volt. A cigány,

aki alig járt iskolába, zeneakadémiát meg tán éppen soha nem is látott, írta ezt a verset és csinálta hozzá ezt a nótát: *Most van a nap lemenőbe...* A próféta szemével látta és a költő szívével érezte meg és dalolta el közelgő sötét végzetét, a magyar zsenik közös sorsát: a korai halált! Mindvégig a Pósa nagy szíve szerint küzdöttünk ez ellen a balvégzet ellen. Hiába! Az a balvégzet a Pósa-asztalnál is erősebb volt, s a magyar kultúra kormányzói gyön-gébbek, mint a beteg cigány. Sose felejtsem el, milyen fitymálva legyintett a magyar királyi kultuszminisztérium egyik legmagasabb rangú vezértisztviselője, mikor alázatosan koldultam tőle, hogy utalványozzon az állampénztár-ból Dankónak segítségképpen pár száz koronát. Hogy meggyógyulhasson...

– Dankó? – kérdezte és fölényesen mosolygott a méltóságos Senki. – Ugyan kérem, eleget megszokált már – az a cigány!

Az a cigány! A magyar nótafa, a dalok zsenije, neki csak *az a cigány* volt! Talán a hatvanharmadik skatulyában, a hetedik rekesz ötödik rubrikájában valami számra gondolt, a mindenhatóan gonosz bürokrácia szent kacskaringói szerint. Egy számra, ami nem is szám, csak nulla. De nekem Juvenalis halhatatlan epigrammája jutott az eszembe, akkor is, most is:

– Szeretném ezt az embert megvenni annyiért, amennyire én becsülöm, és eladni annyiért, amennyire ő becsüli magamagát!

Ha ez az üzlet sikerült volna, *az a cigány* tán – most is élne! De hát nem rajtam múlt. Azóta a főnnhéjazó kultúrpolitikus is odakerült, ahová Dankó: a magyar föld alá. Csakhogy az ő sírján hallgat a fű, a Dankóén pedig a babér és a borostyán egyre dúsabb koszorúkat hajt s rajta nem sokára az ébredező Turán zarándokolva fog térdepelni... Hű dalostársa, Pósa Lajos, nem nyugodott addig, míg merengő alakját fehér márványba nem faragták s oda nem állították a szőke Tisza partjára, hogy mennybéli hegedűjén versenyt daloljon az „örök húségről mormoló Tiszával”, a liget fülemüléivel. Hárman mondtunk verset, avatóba, a szoborleplezésen: Móra Ferenc, Dingha Béla meg én; Pósa alig bírta elzokogni bánatos búcsúztatóját. Száz cigány tette keresztbe a vonót, hogy a halhatatlan nótafa dicsőségét és dalait végigzúgja a hallgatag rónán. Azok a dalok legszebb szobrai. Meg a Móra Ferenc mélabús verse, amit akkor is, most is, könnyes szívvel rebegtünk utána:

Omló levél közt, tar ligetek árnyán,
Reánk nevetve nézhetsz, néma márvány!
Születhet, halhat százszor az avar,
Ősz sincs olyan, mely téged eltakar!
A madár ajkán elalhat a dal,
Zeng hegedűdön örök diadal!
A feledés minket mind eltemet,
Te magad élsz itt örök életet!

Ünnepeink

Ünnep volt a Pósa-asztalnál mindig, mikor olyan látogató vagy vendég érkezett, aki méltó arra, hogy tisztelet és szeretet sugározza körül. Nem sokat adtunk a hírnévre, megelégedtünk az érdemmel is. Ha ez jelent meg az Asztalnál, olyankor rendszerint azonnal összeült a törvényszerkesztő bizottság és alkalmi szabályokat alkotott. Az öreg Abonyi Lajos többször fölkereste az Asztalt, régi hű barátja: Ágai Adolf, a Porzó és Csicseri Bors néven ismert kitűnő humorista, a Borsszem Jankó szerkesztőjének kíséretében. Ellátogatott néha Ivánkovich János rozsnyói püspök is, akit Pósa-hoz még a szögedi időkből meleg barátság fűzött. S aki jóságával az emberek szívét, szép tehetségeivel a püspöki süveget meg tudta nyerni, de élete minden munkájával, magaföláldozó önzetlenségével sem azt a kacér dámát, amit Szerencsének hívnak. Harmonikus és tiszta életpályájának igazán csak ez az egy híja volt, de ez épp elég arra, hogy a sors kegyetlenül rátérdepeljen és az emberek elgázolják.

Míg el nem betegesedtek, gyakran átjárt józsefvárosi lakásáról a két öreg Szigeti: Imre és József, meg Németh; mind a három veterán büszkesége az akkori magyar színművészetnek, mely akkoriban kivált Csiky, Shakespeare, Csepreghy, Rákosi Jenő és Viktor, Szávay, Echegaray, Almássy darabjaival remekelt estéről-estére. Ilyenkor mindig a kegyelet és a hódolat tisztességtevő hangja dominált az Asztalnál. A humoristák, Sipulusz ellentengernagyi vezetésével, Szávay Gyula, Szomaházy, Faragó Jenő, Sas Ede, Bródy Ernő, szelídebb vizekre eveztek. A csipkelődő szatírák helyett mulattató adomákat és ártatlan, olykor kacagató szójátékokat találtak föl, amiken a nagy öregek szelíden mosolyogtak, mint az őszirózsák otthon a kertjükben.

Két ünnep mindig készült és váltig igyekezett, de sohase jutott el a Pósa-asztalhoz: gróf Károlyi István és Kossuth Ferenc. A góg és a hiúság. Ellenben minden esztendőben pontosan megérkezett, mint a Karácsony, az Asztal igazi, törvényes és egyetlen nagy ünnepe: augusztus 24-én, Lajos napja. A legmagasabb látogató. A legnagyobb ünnep. Nem a Pósa neve napja, hanem a Kossuth Lajosé. Ez a név volt a Pósa bálványa; összefoglalása, kifejezése, megjelölése mindannak, amit a magyar faj és nemzet múltjában, jelenében s jövőjében magasztosnak és szentnek tartott. Aminek az említésénél az áhítat vallásos érzése rezgett a hangjában sugárzott az arcán és gyulladt ki a szemében. A sárospataki diákévek eltörölhetetlen emlékei és benyomásai benne dogmává forrottak egybe a szabadság mindazzal az ideáljával, amit a magyar nép inkább ösztönszerű közérzése és tradíciója azzal a névvel jelöl, s a Petőfi szilaj költői álmával: a világszabadsággal. Ezekből merítette költészetének is javarészét; a tüzet, ami a vérét forralta, mindenesetre. S ezt a tüzet az Asztal szellemévé tudta tenni, egyedül őszinteségének szuggeráló erejével. Egyszer megtörtént, hogy eltűnt Budapestről és valahogy megtudtuk, hogy Bécsben járt. A hihetetlen hírre megindult az Asztalnál a tréfás vád és gyanú, faggattuk, miért ment Bécsbe. Árulást és rendjel-panamákat emlegettek. Pósa pedig nagy komolyan kifakadt:

– Már úgy éreztem, hogy lohad az osztrákgyűlölet bennem. Hát elmentem Bécsbe, hogy a sok kétfejű madár újra feltüzelje.

A Pósa-asztal Lajos-napjai gyönyörű ünnepek voltak. Még a millenniumi nagy év (1896) nemzeti mámorában az Arad-hegyaljai borvidék gyorokménesi szőlősgazdái, akiket Nikolics Döme aradi író föllekesített, valami vidám szüreten elhatározták, hogy a Pósa-asztal Lajos-napjára minden esztendőben küldenek egy hordó bort. Díszes oklevélben tettek fogadalmat, és azzal egyetemben a hordó bort föl is gurították a Pósa-asztalra. Pósa bácsi külön verses meghívóval csődítette össze hű asztalalattvalóit.

HÍVOGATÓ LAJOS ESTÉJÉRE

Mondtam, hogy nincs párja Ménesnek, Gyoroknak,
Legjobb orvosság a szomjas toroknak.
Akármilyen száraz a gégétek csapja,
Megfrissül, ha Gyorok, Ménes locsolgatja.
Azt hiszem, nem is lesz, ki most otthon marad:
Köteles adóját elküldötte Arad.
Két hordót gurított Lajos estéjére,
A Pósa-Asztalnak pesti pincéjébe.
Fehér bor... piros bor... Hegyalja nedűje...
Mellé Zsinkó Pista nótás hegedűje...
Gyertek hát, barátim, mulassunk egy nagyot,
Szedjünk le az égről egy csomó csillagot!
Asztalunkra végig, hogy ragyogjon arcunk,
Száz száz gyertya helyett száz csillagot rakjunk!

Pósa Lajos

Maga a hordó is remekbe készült iparművészeti bognármunka. Nemzetiszín pántlikával földíszítve, fölvirágozva állították az Asztal közepére. S a gyorok-ménesi szőlősgazdák gavallérok voltak. Nem is egy, hanem két hordóra való bort küldtek. Az egyik fehér, a másik piros. Magát a nemzeti címeres irodalomtörténeti hordót évekig Szigeti József őrizte s gyakran irigykedve emlegette:

– Milyen jó dolga van ennek a hordónak! Nemcsak azért, mert minden esztendőben megtelik, de főképp azért, hogy esztendőben csak egyszer van – szerepe. Bezzeg, ha cserélhetnék vele!

Hová lett az irigyelt hordó? Hová lettek a Lajos-napok? Maga a Kossuth-kultusz? Maga a szabadság gondolata, sőt szava is?

*

Hangjában és kedvében egyaránt méltóságos, hatásában komoly és jelentős volt az Asztal az a néhány helikoni ünnepe, amelyen irodalmi eseményeket ültünk meg. Mint minden efféle cécnak, úgy ezeknek is Salamon Ödön volt a rendezője, akinek, mint kiérdemesült párizsi vivórnek, az ilyesmiben nagy gyakorlottsága volt. Endrődi Sándor *Kuruc Nóták* című gyönyörű verseskönyvének a megjelenését, ami korhű lelkével azt az illúziót ébresztette, hogy visszaálmodtuk vagy visszasírtuk a Rákóczi dicsőséges korát és zokogó vagy hetyke költészetét, fényével, harcaival, haragjával és bánatával, nagy kuruc-estével ültük meg. A meghívója így szólt:

Endrődi Sándornak, a Kuruc Nóták szerzőjének tiszteletére a Pósa-Asztal Kuruc-estét rendez, melyre van szerencsém tisztelettel meghívni. A nagy

KURUC ESTE

November hó 25-én, szerdán lesz a Kerepesi-úti Orient-vendéglőben, kezdődik fél kilenc órakor.

Egy kuruc fizet egy forintot.

Budapest, 1896. november 24.

Pósa Lajos.

Az egész vacsora alatt, az egész este alatt, hajnalig, a kuruc-nótáktól csengett az Orient. És egy kuruc – egy forintot fizetett! Endrődi, Pósa, Hentaller tósztozott, Dankó Pista muzsikált. Elmondhatta volna Jókai újra, amit a Rákóczi „*Repülj fecském*” kezdetű daláról írt: fejedelmi hangok – fejedelmi szívből.

Megkülönböztetően patetikus betoldás volt abban a meghívóban, amit Kiss József nagy könyve⁹ megjelenése alkalmából rendezett ünnepi vacsorára bocsátottunk ki:

– A költő dicsősége, az irodalom tisztelete megkívánja, hogy egy szívvel, lélekkel gyülekezzünk össze a Kiss József ünneplésére!

Össze is gyülekezett olyan sokadalom, amelyet irodalmi banketten talán sose láttak. Az Orientben nem is fértünk, a lakomát a Drechsler-féle Andrassy-úti vendéglő félemeleti nagytermében kellett megtartani. Hajh! Az a nagy könyv! Micsoda esemény volt az! Az ország legelső piktorai versengve illusztrálták, új, friss fölfogásban interpretálva a Kiss József szomorú hőseit és komor költői világát. Ma már belépődíj mellett mutogathatnák azt a könyvet, olyan szép, kívül is, belül is. Vajon fog-e, és mikor, még olyat produkálni a magyar könyvészet és – a magyar irodalom?

Megünnepeltük Blahánét, mikor a *Nemzeti Színház* örökös tagjává kinevezték, csodálatos művésze és halhatatlan érdemei jutalmául. Ezen az estén az Orientben ünnepelt Budapest szellemi életének tán valamennyi faktora. Életemben ezer banketten vettem részt, de nem emlékszem olyan mély meghatottságra, amilyen erre az Asztalra terült s a megindultság és megilletődés olyan ékesen szóló csöndjére, amilyennel a Pósa szárnyaló verses felköszöntőjét kísérték és hallgatták.

Bedaloltad lelked kunyhók és paloták
Visszhangos lelkébe,
Szőke Duna partján zagyvanyelvű népnek
Szíve közepébe.
Bűbajos daloddal idegenek lelkét,
Hozzánk muzsikáltad...
– Áldja meg az Isten a pacsirta szádat,
Fülemüle szádat!

Egyetlenegy szív se volt, amelyik ezt az áldást utána ne sóhajtotta volna. A nemzet csalogányát magát is könnyekig meghatotta s az est emlékére pompás ezüst serleget ajándékozott az Asztalnak, a halhatatlan Fóti-dalból vett ezzel a fölírással: Fölfelé megy borban a gyöngy; jól teszi!

De felejtethetlen volt a Jókai ünneplése is, nem kevésbé népes és lelkesült. A költő kimaradt a képviselőházból s ezt nagyon zokon vette. Szinte fájt neki, hiszen úgy megszokta a képviselőház folyosóját, meg a klub – tarokkasztalát! De mi örültünk, hogy visszakaptuk a Múzsának, az ő igazi hazájának és birodalmának. Ezen a vacsorán minden művészi és minden stílszerű volt, még az étlap is művészmunka: Kunossy Frigyes allegorikus rajzaival. Az egyik oldalon Jókai öleli a mese Múzsáját, aki lantot nyújt a költő felé. A másik oldalon a Politika, kacéran és ingerlő frivolitással öltözött kokott, bosszúsan és irigyen nézi ezt a hűtlen ölelkezést. Az étlap föliratának a szövege: A Pósa-asztal Jókai lakomája. A gazdag szegények – Az arany embernek. Ételsor: Bableves disznókörmivel, malacpörkölt, ruca vöröskáposztával, kapros túrós lepény, töpörtyús pogácsa. Újbor csutorában. (Jókai legválogatottabb, legkedvesebb ételei.)

Vacsora alatt is, után is, az Asztal úri cigánybandája húzta: Bársony Istvánra, Szép Aladárra, Dankó Pistára, Lányi Gézára, Zsinkó Pistára emlékezem. Ilyen banda és ilyen muzsika igazán csak a fejedelmet, csak a mesék királyát illetheti! Asztalbontás után a banda közrefogta a költőt, aki a középre ült. Aztán ott dúdolgatta öreges, mégis ezüstcsengésű szelíd hangján régmúlt kedves nótáit. Abból a regevilágból, amit ő írásközben végig élt, s ami talán csak az ő csapongó fantáziájában volt olyan, vagy csak ott támadhatott föl. Az egyiket Tinódi Lantos Sebestyén szerzette:

Az elmúlt gonosz idöket éneklem,
Vitéz Török Bálintról emlékezem,
Kinek dicsősége kedves énekem,
Apja halálán kesereg én lelkem.

És a születő új világ művészei halkán szordínózott hegedűvel kísérték. A mi lelkünkkel.

*

Rákosi Viktor tiszteletére, mikor a Kisfaludy-társaságba beválasztották, szintén nagy bankettet adtunk, amelynek egész hangulata a melankólia és a humor mezsgyéjén hullámozott, éppoly sajátosan, amilyen az író egyénisége, akinek megvan az érzése és hangja minden árnyalat számára. Az este főfő problémája, mely máig is megfejtetlen, az volt, hogy Rákosi Viktort ünnepeljük-e, vagy Sipuluszt? A fölvidéki írók köre díszes ezüst serleget küldött neki a bankett emlékére, amit egy bolondos alkalmi lappal is megörökítettünk. A lapnak a feje ez volt: *Sipulusz és vidéke*.

Ez a fej sok magyarázatra szorul. A szerkesztőség a *Budapesti Hírlap* műhelye, ahol akkor az *Esti Újság* maga is hatalom volt, a zseniális Barna Dórral és Béla Henrikkel. Azon fölül Bartha Sándorról kell megemlékezni, aki a Pósa-asztal rejtelméi közé tartozott. Róla ugyanis sokáig senki se tudta, miképpen jutott be a Pósa-asztalhoz. Egyszer csak ott termett. És egyszeribe olyan bizalmasan és otthonosan érezte és viselte magát, mintha ott született volna. Így elérte, hogy mindenki azt hitte, hogy a másíknak a barátja. Tisza István akkor keresztelte el Körbert, az osztrák miniszterelnököt, amiért a magyar ügyekbe avatkozott: *előkelő idegennek*. Ezzel a tetszetős és udvarias címmel kezdte firtatni Sipulusz is Barthát, mókái erős célozgatásával, amit azonban Bartha kitartóan állott. Duzzadó tárcájából dőltek a havanna szivarok és a pezsgők, úgy, hogy a

móka lassan elvesztette maliciózus életét. Csak nagy sokára nyomozták ki az Asztal mindentudó vizslái, a riporterek, hogy Bartha tulajdonképpen valami rejtelmes iskolának az igazgatója és tulajdonosa, amelyben megbukott vagy bukásra szánt egyetemi hallgatókat segítenek át az alap-, állam-, pót-, tudori és javító vizsgákon. No, akkor meg éppen elhallgatott mindenki, csak a *Sipulusz és vidéke* egyetlen számának törvényszéki rovata tölt meg a Bartha komikus ügyeivel. Egyébként, az ifjabb zszurnaliszta nemzedékre való kíméletből elhallgattunk. Bartha hú maradt az Asztalhoz, mi meg az ő szivarjaihoz és pezsgőjéhez. Sem az Asztal fölvételi vizsgáin, sem az egyetemen nem bukott meg senki sem. A keleti kérdés simán megoldódott.

*

A Pósa-asztal ünnepeinek és hétköznapjainak egyaránt sok emléke maradt. Legérdekesebb volt az asztal emlékalbuma, aminek két kötete azonban elveszett s időközben csak az egyike került meg. De ez is sokat elmond és megmutat. Hogy mennyi kincs halmozódott és tűnt föl és le a korcsma szállongó füstfölegében. Ebbe az albumba az akkori közélet csaknem minden szereplője hagyott valami nyomot. Sőt több külföldi művészfejedelem, mint például Walter Crane is. Többnyire ceruzarajzokban, versekben, ötletekben, axiómákban örökítettük meg a napi sziporkákat. De ezenkívül akármikor, ha eszünkbe jutott, játékosan, könnyű kedvvel ütöttük össze a Sipulusz és Vidékéhez hasonló alkalmi lapszámot. Az utolsó, amit véletlenül megtaláltam, abból az időből való, mikor a budapesti sajtó magáévá tette az ördögzigetre, hazaárulás oktan és méltatlan vádja miatt száműzött Dreyfus francia kapitány tragikus ügyét. Az akkor divatos fő-, al- és mellékcímek töltik meg az újság egész egyetlen oldalát s ma már csak homályosan vehető ki belőlük a humoros összefüggés, amivel a Pósa-asztal és a Dreyfus-ügyet perszifláltuk, de akkor sok vidám estét eltöltöttünk mindezzel.

Krasznahorkai emlék

A krasznahorkai várból jöttem le éppen. Megilletődött lélekkel, melyben nyugtalanul vibrált a Serédy Zsófia fölemelt ujjának a fotográfiája, meg a Franciska grófné asszonyi dicsőségét hirdető sok ezer ereklye és a mauzóleum, amit mind művészi gond, főúri büszkeség és szerelmes kegyelet alkotott, rendezett és őrizett meg. Mindez még rendezetlenül, az impressziók viaszlemezen az elsőbbségért viaskodva kavargott a fejemben, az ódon vár merész boltívei alatt megüledett dohon himbálózva, mint a vihar tépte gally az árvízen, a tömérdek ágyúval, fegyverrel, képpel, szoborral és egyéb történelmi emlékkal, ami a krasznahorkai várban ezeréves históriánk mesélő mozaikjának látszik. Elmúlt századok melankolikus varázsa nehezedett a lelkemre, mint valami furcsa és rejtelmes lidérc, amelyiknek az arca az egyik pillanatban tündérleány, a másikon vigyorgó vagy ásító torz szörnyeteg. Az ily tisztázatlan benyomások a legválságosabb lelki diszpozíciókat szerzik és mindenképen komorak.

Ekkor bukkant előmbe az újságok váratlan és megdöbentő hírmondása: Feszty Árpád meghalt. Talán, ha ez a meglepődés abban a formában csap le rám, amelyik méltó lett volna ennek az istenáldotta nagy szívnek az élettörténetéhez, cikázó villámcsapás egyenes tűzében, vagy erdőt tépő szélvész vad suhintásában, az ilyen behatás, összeölelkezve a magam egyéni érzéseivel, a gyász harmonikus pompáját fakasztotta volna bennem, aminek az árja egyszerre félremosta volna Krasznahorka kuszált képeit. Kandeláberek lobogtak volna föl a szívemben, vagy a szememből a bánat könnye csordult és a zokogás tört volna elő.

Feszty Árpád a magyar fajbéli művészet szószólója, a magyar nemzeti szépségek őserejének hivatott festője volt. A vásznon, amihez ecsetjével nyúlt, csupa magyar lélek elevenedett meg. Honkeresők és honfoglalók szilaj és konok akaratereje; kaukázusi típusok a regék ködéből előbontakozva, vagy a rónák verőfényében sütkérezve. Marcona harcolók és búsongó kárvallottak; a fűzfával árnyékolt gyallai híd déli csöndje vagy az obsitos intimen mosolygó pajkos és naiv humora. Ha jól szemügyre veszi az ember, még a Krisztus szent tragédiájáról festett nagy vász-

nain is meglátszik, hogy sohasem tud teljesen szabadulni a tipikus magyar vonások szépségeitől és színeitől, melyek az ecsetjébe voltak bújva, mint a pók a hálóban. Az újságoknak ezt vagy ilyesmit kellett volna mondaniuk a ravatalánál, meg még sok más egyebet is. Hogy idegen vérből származva, vérével éppúgy színmagyarrá lett, mint ahogy a lelkével annak született és növekedett, s ez a magyar faj hódító erejének örök és nagy dicsősége. Épp, mint Munkácsy, akinek talán egyetlen, mindenesetre egyik legigazibb örököse; sőt, mint ember is a legérdekesebbek közül való, mint jó barát pedig a hűség és a magafömláldozás szinte példátlan példája volt. Nyugtalan lelke örökös lánggal lobogott. Szüntelen a képzelet játékos szárnyain szállott, vagy röpdesett, hol csapongva, hol ringatózva, mint a virágillat a szellő szeszélyes hullámain. Cigányvére fűtötte a lelkét és űzte, hajtotta a Szépségek új meg új tájéka felé, amelyeken majdnem kereste a rendkívülit, a veszedelmeset, a szokatlant, az újat. Egyszer a Vezúv kráterébe esett bele, máskor mellbe lőtte magát. Viaskodott tűzvészsel, árvízzel, szerelemmel, a kétségbeesés művészi gondjával: a szkepszissel és az élet ezer más sárkányával. Mindig győzött és mindig ugyanaz a meg nem lankadó tűzenergia maradt. Rajongó művész, aki a kingyesi nádasban is úgy élt, mintha királyi kristálypalotában trónolna. Kingyes! Mennyit regélhetne róla az az eldugott kis nádas tanya! Hát még a Bajza-utcai palota! Amelyikben Petőfi halála után félszázévvvel lett háziúrrá, s amelyikben előtte Feszty és Jókai együtt építgette a mesék színes és forró tündérországait!

Rossz világ jár most ezekre az országokra! Ne beszéljünk róluk. Tán Feszty Árpád volt az utolsó álmotakácsuk. A krasznahorkai várból jövet, amint a róla és haláláról írt szűkszavú rideg és fukar híreket olvastam, egyszerre két halott fölemelt ujját láttam. A Serédy Zsófiáét, aki tiltakozik az ellen, hogy a gyermekei a tulajdon édesapjukra süssék az ágyút... Meg a Feszty Árpád fölemelt ujját. Láttam a művész életvidám, szép fejét. Hallottam, amint félrevágott, gyűrött kalapja alól a félmámor keserű magyar kedvével dúdolja, ahogy olyankor szokta dúdolni, mikor a kingyesi kancsó mellett búsulgatott:

Kitették a holttestet az udvarra
Nincsen, aki végig-hosszig sirassa...

Nincs? Nincs, aki megsirassa a magyar művészt!...

Bús meghatottsággal a gyallai sírbolt örök mélységébe távozó művészt már kevesen kísértük el. Hideg, novemberies eső szitált s a nedves fűben álldogáltunk a ravatal, a kripta előtt. A fekete gyászoló sereg gyér sorát tarka jövevények csoportja bontotta meg: huszonnégy martosi leány, abban a százszerű, tarka pántlikás ősmagyar nemzeti viseletben, amit a nyugatodók olyan szorgalmasan tagadnak meg és gúnyolnak, mintha szégyen volna. Abban a viseletben, ami már talán egyes egyedül a kingyesi puszta tájékán van meg, Kaván, Martoson, az alsó Vág-környéki nádasok között, itt-ott meglapuló elhagyott magányos tanyákon, ahol Feszty Árpád felnövekedett és élt és mindhaláláig uralkodott a képeken és a szíveken. Huszonnégy tarkaviganós martosi magyar lány a vállán hozta a martosi szép magyar nép óriási virágkoszorúját, öt méter hosszú létrára fölpántlikázva, véges végig. Mélán, szomorúan, azzal a becsületes őszinteséggel, ami a magyar nép minden cselekedetét jellemzi. Ők szó szerint, komolyan, alku nélkül egészen megtették, amit a gyászoló szívük diktált: a martosi határ minden virágát elhozták a Feszty Árpádnak feje alá párnának, derékaljnak. A magyar mezők minden illatát és színét. Színt! Színt! Pihenjen és álmodjék azon, amin élt, küzdött és elfáradt! Úgy éreztem, hogy ezen a földön a művészlélek mégis csak a legmagasabb rendű élet, mely a nagy pillanatok értékét olyan érzékenyen jelzi, mint a földmágnességi intézet finom acélszerszámja a földrengést.

Ez az ötméteres koszorú, a színek eme nábobbi tobzódása, mely még a halott viaszsárga arcát is beszínezte, megragadott és fölizgatott. A martosi réten egyetlenegy szál virág se maradt. A művész viszi magával, a Végtelenség örök vándorútjára, művészi málhaképpen, amit legjobban szeretett: szülőföldje minden virágát, színét, szépségét. A magyar föld haldokló pompáját, a szépségek lángolóan rajongó szeretetét.

Odakünn

Volt olyan idő, amikor évekig Pósa Lajos és asztala nevéből, híretől zengett és tréfáin kacagott az ország. A szép, a boldog, büszke és erős Magyarország lelkét az a szellem töltötte el, ami a Pósa-asztalról, költőitől, íróitól, művészeitől, tudósaitól és újságíróitól révén s a publicisztika ezerágú egyéb fényforrásán keresztül széjjeláradt: a magyar nemzeti gondolat és érzés, az erő hatalmának és a történelmi hivatás büszke öntudatának szilárd szelleme. A vidéki kulturális központok versengtek abban, hogy vendégül lássák Pósa Lajos és Asztalát és annak magyar ideológiáját közvetlenül megismerjék. Ennek a roppant népszerűségnek az volt az egyik titka, hogy a Pósa-asztal szerencsésen el tudta kerülni a pártpolitika gyűlölködését, ellenben ápolta és kereste azokat a motívumokat, amelyekben a szívek egyetértően és együttérzéssel találkozhattak. A pártusákba az Asztal sose ütötte az orrát, de mindenütt ott termett, ahol a magyar nemzeti ideálok kultuszának áldozhatott.

Kivált a székelység szívét a segesvári Petőfi-emléknél július 31-én tartott nagy nemzeti ünnepen gyújtotta lángra Pósa, szilaj versével, melynek majdnem forradalmi hangján, míg készült, sokat vitatkoztunk. Neki volt igaza. „A keserű igazság kimondása fontosságot nyer, ha ilyen nagy ünnepen hangoztatja a költő, ezrek előtt” – írta akkor nekem. Csak egyben csalódott: hatalmas versét nem ezrek, hanem sok, sok tízezer magyar ember előtt mennydörögte el.

Nyitrán, a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület kezdeményezésére és propagálására alakult meg a Felvidéki írók köre. Pósa, az Asztal egész írói és művészi hadosztályával vonult föl, hogy ezt az alakulást megerősítse és életképessé tegye. Nyitra talán sohase látott olyan társaságot együtt, a falai között. S a Zala György daliás alakját éppúgy megbecsülték, mint tüneményes szobrait. Lovik Károly okos, szép gyermekfejében már zsongottak a kedves novellák, amik javarészt tragikus Végzete elrabolta tőlünk. Kéry Gyula meleg magyar dalai a Tarnay zongorájáról végigröpültek a Zobor alján. A színházban hangversenyt tartottunk; Pósa „Ezer év után” című alkalmi verse nyitotta azt meg, Sipulusz fürge humora fűszerezte és a Lányi cimbalomjátéka tette változatosan magyar karakterűvé. Az alakulás a vármegyházán történt meg. Csak az volt a baja, ami rendszerint kikerülhetetlen a vidéki szervezkedéseknél: nem a tehetségek és a hivatottak, hanem a helyi nagyságok tolultak előtérbe. A fölvidéki írók körének tüzes agitátorok kellett volna, s tubákoló öreg tót kanonokokat választottak. Szilaj riadó helyett a jámbor fölvidék kegyes és bús Mária énekeket kért. Már pedig misével nem lehet agitálni.

A körmöcbányai hangverseny jobban megfelelt a céljának. Pósa „Ének az aranyzavú madárról” című pompás prólogjában¹⁰ eltalálta a hangot, ami a magyar szó diadalútját ott, a hegyek között, megtörte. Szakolcán, a kedves és vonzó, patriarkális ősi magyar városkában, épp a morva határszélén, a F. M. K. E. nagy közgyűlésén is óriási hatást tett a Pósa prólogja. Mikor *A határon* című versét megkezdte: „Itt a határ! Ne menj tovább, magyar!” Az arcok úgy égtek, mintha a lelkek láza gyulladt volna ki rajtuk. Komáromban a Dunántúli Közművelődési Egyesület ünnepi közgyűlésén, Tiszafüreden a Múzeum megnyitó ünnepén, a millenniumi emlék fölvatásán s Tass és Szabolcs, a honfoglaló vezérek apoteózisán lobogtatta meg a Pósa-asztal a zászlaját és árasztotta szét lelkesedésének lángját és pajkos jókedvét.

De még ezeknél is nagyobb hatása volt a Pósa gyermek-estéinek. Az Asztal magyar lelkének a gyermekvilág bűvös tündérvilága volt a legerősebb várkastélya. Az ártatlanság és őszinteség tiszta varázsa a világon a legnagyobb hódító, amelynek senki sem állhat ellent. A Gyermeknek ezzel a varázsával Pósa meleg gyermeklelke, melyet az élet minden komisszája között megóvott a rafinéria és kísértés csalóka vagy hazug érintésétől, összeforrott, gyermekűjságja után eggyé forrott; és ebben a láthatatlan, de annál bensőbb szövetségben minden magyar apa és anya szíve ott dobogott. Ez persze túlzásnak látszik így, az idő és a tér távolságából, de aki látta a kolozsvári, szatmári, debreceni és szegedi, vagy a budapesti operaházban tartott gyermekestéket, az tudja és holta napjáig el nem felejt, sőt új meg új nemzedéknek legendaképpen hagyja majd örökségül,

hogy nincs olyan autokratája a világnak, nem is volt, nem is lesz, aki olyan korlátlan hatalommal uralkodnék az alattvalóin, mint ahogy Pósa ura volt a gyermekléleknek. Az az ezer meg ezer bámész gyermekszem, az a tömérdek, rózsás, mosolygó arcocska, a tapsra spontán elragadtatással összecsapódó apró tenyérkéék ügyetlen repesése, az áhítatos érdeklődés feszült figyelmével a mesemondó ajkon csüggő tekintet, érzés és várakozás, amivel a Pósa bácsi meséit lesték és hallgatták, maga is a mesék felejthetetlen képe volt. A színpad, ahová trónját állították, virágerdővé változott; Világszép Nádszál kisasszonyok, Tündér Ilonák, vízi királyok, erdei manók és gnómok vették körül és meséinek egyéb fantasztikus vitézei. Pósa Lajos, akármilyen dühös forradalmárnak látszott is a hazafias és a politikai verseiben, igazába királynak született: a magyar mesemondás és a magyar gyermeklélek zsarnok – Múzsájának.

*

Pósa Bácsinak két szülőföldje volt. Nemesradnót és Szöged. Radnóton született a gyermekköltészete, Szögeden a magyar fajszeretete, szilajsága, ezer szerelmes nótája. Gyermekköltészete az édesanyjához való rajongó gyermeki ragaszkodásból, magyar hevülése Szöged és tanyái sajátos fajmagyar életéből, a Tiszából és a rónaságból szívta a fejlesztő és a tápláló erőt. Ha vallatóra fogták volna, maga is aligha tudta volna könnyebben elszakadni, melyik hát az igazi, az édes, a dajkáló szülőanyja. Mind a kettő úgy a szívéhez nőtt! Édes Anyám! Tán azért is adta legszebbik könyvének ezt a főséges címet.

És tán ezért is oszlott meg életének is az a része, amit Budapesten kívül töltött el, Szöged és Radnót között. Szögeden ültük meg fényes lakodalommal, a Tisza-szálló nagyúri termeiben a Sas Ede esküvőjét is, amire, mint jelentős családi ünnepre, a Pósa-asztal nagy számmal vonult föl és elhalmozta a népszerű író és szeretetreméltó asztalalattvaló-társat verses és prózai felköszöntővel és szép Annuskáját virággal.

De Pósa máskor is, külön alkalom nélkül is, akármikor, ha eszébe jutott, könnyedén leszaladt Szögedenre, s az ilyen kirándulásra mindig talált útítársat is, ha mást nem, Lipcsey Ádám minden pillanatban kéznél volt. Lipcseynek sok érdekes tulajdonsága volt. Először is közönségesen mindenki Ádány-nak hívta. Aztán meg, hogy nem csak poétai ambíciókat ápolt, hanem politikaiakat is, aminél fogva mindenáron képviselő szeretett volna lenni. Mind a két téren konok és hajthatatlan ellenfele Pósának. Pósa sovíniszta ultranacionalista¹¹, Lipcsey az egyetemes emberi élet- és világölfogás majdnem internacionalista költője, bár alapjában véve minden vonása tiszta színmagyar. Pósa Kossuth-párti dühös kuruc, Lipcsey valóságos Tisza-imádó, vagy, ahogy ők mondták: javíthatatlan labanc. De a szögedi halászlé és túrós csusza szeretetében testvéri egyetértéssel ölelkeztek. Megszűnt minden nézeteltérés. Annyira meg, hogy Pósa, például a tiszafüredi kuruc-útjában akaratlanul és öntudatlanul is Lipcsey labanc kortesévé lett.

Olyan halászlét, olyan túrós csuszát nem is főztek a kerek világon sehelse, mint a Kiss Palcsi szögedi kis korcsmájában. Ez volt a szögedi cigányok nótás tanyája, ahol a világ sorát meghányták-vetették, éppen, mint mi a pesti Orientben. Ott nőtt meg Mikszáth, Pósa, Gárdonyi, Sebők, Szávay, Tömörkény is. *Ezen legutóbbi ifjú*, amint ő mondaná, nem egyes-egyedül. Vele és hírnevével együtt növekedett a Kiss Palcsi uram portájának egy bájos virágszála is, mígcsak olyan gyönyörűséges hajadonná nem növekedett, hogy Tömörkény István rávetette a messzelátó két ábrándos szemét és hát... diktum-faktum, bizony végképp is rajta felejtette. Nem tudom hamarjába, hogy mikor megkérte, ki volt abban a korcsmában a legboldogabb. A nagy áldomáskor, amivel a jegyváltást megünnepelték, úgy éjfél tájban, mikor már jól a kancsó fenekére nézhettek, maga Kiss Palcsi uram is elérékenyedett. Megvallotta, hogy milyen boldog, hogy az ő szépséges leányát olyan nagy íróhoz adja feleségül. Át is ölelte a lelendő vejét.

– Édes, kedves fiam – vallotta –, ez az életem legboldogabb napja! Csak azt tudnám, mivel mutassam meg! Mit adjak, Pista fiam, hogy megmutassam?

Nyilván hozományra célzott és Tömörkény egy kicsit elmélázott.

– Tudja mit, édesapám? – szólalt meg végre félénken. – Adjon – egy liter bort!
Aztán kisvártatva és nekibátorodva utána tette:
– Vagy – kettőt!

*

Azt hiszem, Pósa, sőt az édesanyja is, viszontagságos élete legkedvesebb óráit szögednek köszönheti. A költő édesanyja egyszerű, igénytelen, töpörödött, falusi földműves asszony volt, akire a jelentéktelenség fitymálásával azt szokták mondani, hogy öreg parasztasszony. Nem szeretem ezt a szót. Csúfondárosnak érzem és méltatlannak ahhoz a nagyszerű faji erőhöz, ami a magyar nép – a nemzetnek. A költő anyja sohase parasztasszony. De ne vitázzunk ezen, mi úgyis kedves Marcsa néninek hívtuk. Az öregasszony a magyar nép keserves sorsát keményen végigküzdötte, de ősi földjét megtartotta és a fiából Pósa Lajost nevelt. „Örömtelen, virágtalan volt a fiatalúsága, öregségét én igyekeztem megaranyozni” – írja nekem Pósa az egyik levelében és ez szórul-szóra igaz. Az öregasszony életének az alkonya szelíd ringatózás volt azokon az aranyos felhőkön, amikbe körülötte a világot takarta – a fia. Olykor fölcsalogatta (hejh! sok csalafintaság kellett ahhoz, hogy az öregasszony nehezen mozdult ki Radnót határából és szinte félt a bűnös Budapesttől!) és itt sorra mutogatta neki a nagyváros hihetetlen csodáit: a gőzsziklát, a Dunát, zakatoló hajóival, a ló nélkül való kocsit: a villamost; aztán a Margitsziget és a budai királyi palota tündérbertjét, ahol orgonaágot tépett a számára. Marcsa néni azt haza is vitte és a tükör mögött őrizgette, éppúgy, mint a lelkében az átélt mesés álmokat. Úgy képzelte, azt hitte, amennyire mindezt megérthette, hogy az ő fia a legnagyobb úr Budapesten, akinek mindenki köszön s még a király kertjébe is szabad bejárása van. Ezekbe a naiv illúziókba az Asztal is beleringatta. Mindenki a kedvébe járt és mindenki a fiát magasztalta. Ha a költőt elfoglalták a kötelességei, száz jó barát ajánlkozott a kalauzolásra és kísérgette Marcsa nénit budapesti világkörüli útjában. Mintha valamennyien csak arravalók volnánk, hogy a költőt és az ő édesanyját kiszolgáljuk.

Máskor meg mi rándultunk ki Radnóra, ahol, kivált egy időben, sok nevezetes ember megfordult; a Pósa egykori rimaszombati professzora: Fábry János, Baksay István, aztán több iskolatársa, új és régi barátja, pályatársa. Olyankor zengett a falu a Pósa-nótáktól. Az egész Radnót nekünk süttöt-főzött, táncolt és – dalolt; Feszty Árpáddal, Lányi Gézával, Pap Gyulával holdvilágos nyári éjszakán át, az akáclombos udvaron, pitymallatig is elmulattunk mindezen. Járt ott Péterffy Sándor is; még petrencét is rakott a kert alatt, a Balog selyemrétes partján, sőt meg is táncoltatta Marcsa nénit. Csak úgy rengett belé a torzonborz nagy ősz Mózes-szakállá. Péterffy Sándor is nagy ember volt. „A magyar tanítók apja” érdemes nevét kapta emlékül és hála fejében, önzetlen odaadó fáradozásaiért, amikkel a magyar iskolák és tanítók ügyét véglegtelenségig szolgálta.

Egyszer, Szögeden, az ottani Nőegyesület, a Kisdédnevelők Országos Egyesületével együtt közösen, nagy jubileumot csapott, *Az Én Újságom* tíz éves pályafutása és a Pósa Lajos költői szent hivatásának a megbecsülésére. S a költő arra az ünnepre magával vitte az édesanyját is. Az öregasszony meghatottan könnyezve, de láthatólag kissé értetlenül hallgatta végig a fia dicsőségének a hosszú magasztalását. Néha meg is csóválta ráncos öreg fejét, mintha sokallaná. Vagy tán az életrajzi adatokba csúszott be némi jóakarató füllentés? Ki tudja? Az ünnep végén a szögedi hölgyek díszes ezüst koszorút nyújtottak át a költőnek és Pósa átvette, de a keze megremegett. Mellette állott az édesanyja. Hozzája fordult, és azzal a nagy, nagy szeretettel, a tiszteletnek, hódolatnak és kegyeletnek olyan mozdulatával, amit csak a gyermeki hála sugalmazhat, lágyan, gyöngéden, mintha királynét koronázna, odatette az ezüst koszorút a kartonruhás, radnóti parasztasszony feketekendős öreg fejére.

– Ez kigyelmedet illeti, nem engem, édes, kedves anyám!

Azt azután megértette mindenki. Marcsa néni is. És mindenki könnyezett.

*

Pósa Lajos maga is sokat birkózott az étellel. De nem hiába. Költői világát meg tudta teremteni, szelíd fecskéfeszkén, ha rövid ideig is, boldogan csicsereghetett. Az irigyei sokat csipkedték, de igazi sebet, valójában csak egyet kapott az élettől: azt, hogy az édesanyja meghalt. Ez a seb ott rágódott a lelkén, végesvéig s attól fogva, előbb vidáman csengő gyermekverseiben is szakadatlanul ez a fájdalom vibrált és borította be kötészetének pajkos, játékos derűjét. Mintha a gyásza vihar lett volna, szétfújta a tüzes föllángolásokat, politikai alkalmi költeményeit, de a Pósa-asztal csapongó kedvét is. A nóta, a muzsika, még a vicc, ötlet és tréfa is egyre csöndesedett, míg végre el is némult. Évekig a szavát se hallottuk, se az Asztalnak, se Pósának. Még levelei is bánattal, a kesergés borújával teltek meg. Kemény magyar kálomista energiája megpuhult.

– Tegnap voltam – írja Radnótról –, szegény édesanyám sírjánál. Annál a sírnál, ahol ősszel oly bánatosan csendült fel a te sirató lelked fülemüle-szavú búcsúztatója. Most már pacsirta szól a fölött a kis halom fölött, rügyfakasztó tavasz dalos madara. Daru megjön, gólya megjön, csak az édesanyám elköltözött lelke nem tér vissza. Szelíd csillag képében ragyog rám az égről, áldást szórva minden lépésemre... De mennyivel édesebb, boldogítóbb volt, mikor itt, a földön mosolygott rám borús szemében az a könnyes csillag!

...Pedig hát – milyen jó, hogy elköltöztek! Marcsa néni nem érte meg, hogy radnóti bogárhátú kis házikója, s a fia, hogy az ő egész imádott világa, búvösbájos szép magyar hazánk, ilyen nemsokára porrá égett!...

Vezeklés

Az a generáció, amelyik most, a szemünk láttára elmúlik, a magyarság fénykorának és életerejének gyönyörű fellobbanása: a dacos és hevülékeny, de minden becsületes hatásra hajló magyar szellem, melynek egyik vezető egyénisége kétségkívül Tisza István volt. „Ennek így kellett lenni!” sóhajtotta utolsó lélegzetével és elomlott az orgyilkosok golyója alatt. Nem láthatták gyöngének, de láthatták a méltóságos, a fenséges gögjét, amivel aljasságukat megvetette. Romlott lelkiismeretüktől talán tudnának aludni, de a nagy mártír utolsó pillantása kíséri őket.

Tisza István hívei nálánál kisebbek voltak, de nem méltatlanabbak. Thuróczy Vilmos azt mondta: Úgy szeretnék meghalni, ahogy Mezey Gyula meghalt. Egy óra múlva úgy halt meg. Majd Tuba János, a Tisza-gárda egyik legrajongóbb közkatonája, azt mondta: Úgy szeretnék meghalni, ahogy Kürthy Lajos meghalt. És úgy halt meg. Ezek az emberek nem csak élni tudtak szépen, de meghalni is. Pálmák, akik kidőlnek a földből, mert elvágják a gyökereiket.

*

Komáromnak, az ősmagyar dunamenti városnak három jellemző típusa volt: a halász, a super, meg a szekeres gazda. A szekeres gazda a polgárság arisztokráciája; a századokra visszatekintő patrícius. A komáromi határ és az utcák büszke nagyura, aki a tradíciókat őrzi: az ősi szokásokat és erkölcsöket, sőt a bevethetetlen kőszüzet is, aki fügét mutat az ostromlóknak: nec arte, nec marte!¹² Ünneplő alkalmakkor ő a bandérium; a maga lovát üli, a város zászlóját lobogtatja és panyókára veti ezüstpitykés, sötétkék dolmányát. Ő a követválasztások perdöntő kortese, aki egyformán érti a hordók, a dalok és a fokos nyelvét. Komáromnak a vasárnapi képe ma is a szekeres gazda.

Ő még nem jutott a bölény kivesző fajtájának a sorsára, mint a super, a hajóács. Valaha, a rác kalugyerek¹³ korában, virágzó céhbeli mesterség volt a superé. Még Csokonai boldogtalan szerelmének, a búvábajos Lillának, akit polgári nevén Vajda Juliannának hívtak, a „földiekkel játszó égi tünevény”-nek az első férje is super volt, hajóács. A tömérdek dunai malmot és dereglyét mind a super eszkábálta. De jött a gőzhajó és a gőzmalom, a vashíd és a vasút elsodorta a kompot, a dereglyét, a vízimalmot, sőt a supert is. Szerencsére a makacs legendák legalább az emlékét megőrzik.

A halász örökéletű. Őt ne csak kenyérkereső iparosnak képzeljük. Nem. A halász: poéta is. Az éjszaka álmodója. A locsogó vízben az eget látja és az égen a víz tükrét. Az éj rejtelseit, szépségét, költészetét senki sem ismeri és senki sem szereti nálánál jobban. De ezenfelül nem csak maga szer-

keszti és szövögeti a hálót, amivel összefogja a halat, de ennek nagyszerű szakácművésze is. A halételek százféle fajtája szerint én végiglakomáztam a Tiszát, a Dunát, Bodrogot, Vágot, Garamot, a Balatont és a Quarnerót, ettem scampit, osztrigát, tengeri rákot, pisztrángot, fogast, de ahhoz fogható vízi gyönyörűsége, amilyen a komáromi halászlé, seholse találtam. Komáromnak két hírneves halászdinasztiája volt: a Salamon- és a Tuba-család. Az előbbinek legutóbb Salamonné asszonyom volt a kiváló zsenije; ő mutogatta meg esztendőnkint, szeptember negyedikén, a Beöthy Zsolt születésnapjára összeseregglő irodalmi és közéleti potentátoroknak az Erzsébet szigeti bájos vadonban, hogy mi az a halpaprikás. De már a háborús gyötrelmeket, főképpen Komárom hihetetlen katasztrófáját nem bírta elviselni, nemrégiben hátat fordított ennek az árnyékvilágnak.

Tuba Jánosnak az apja volt híres halászmester, de János már tudományos emberré, majd a város főjegyzőjévé lett. Egyebet nem is igen örökölt, csak a pöntölyhálókat, meg a család haltradícióit. Mindezekhez pedig kiapadhatatlan jókedvet, lelki derűt, ötletes szellemet, és – végtelen becsületes, emberszerető, hűséges jó szívet szerzett és egy nyájas tanyát a Duna fölött, a monostori szőlőhegyen, szemközt Magyarország bűvös bájos Aranykertjével, a ragyogó Csallóközzel. Hej! az a Monostor! Az a kingyesi nádastanya, a Feszty Árpád titkos művésztuszkulánuma! Be sokat beszélhetne, ha – volna még, aki meghallgassa! A monostori szőlőben stílszerűen berendezett borház, függőkert a tanyaházon nádtető, sőt még imitált műgolya is volt, féllábon állva, az Arany János verse szerint. Kingyesen a Feszty Árpád művész cimboráival, Monostoron pedig... hát Monostoron az egész világgal hangos dáridóban mulattuk át a nyarat és a szüretet. János volt a szakács, de a multságok lelke is. Nem tudott olyan jóízűen kacagni senki a világon és olyan halpaprikást főzni se! Csakúgy zengett a Duna és a környéke: Hej, Monostor, Monostor! Asszony nélkül – kolostor! A borház emlékkönyvében rigmusokba is szedtük ezeket a helikoni gyönyöröket. Monostor, Kingyes, volt olykor halásztanya, olykor Parnasszus, sőt Olympos is, de kolostor – soha! Pósa Lajos, mikor szép ifjú hitvesével, szerelmes Lidikéjével megesküdt, legelső látogatásként hozzám szaladt Komáromba és akkor Monostoron is töltöttünk egy felejthetetlen májusi délutánt, aminek a költői emlékét abban a könyvben mind a hárman kipöngettük. Tuba János szerint Lidike írta róla a legszebb verset.

Hogyan került Tuba János a politika forгатagába? Annak is két nagy szeretet a magyarzója. Az egyik a föltétlen, a rajongó hódolata és ragaszkodása az öreg Tiszához és a fiatal Tiszához, amiből a politikájukhoz is jutott. Sose fordult meg az eszében, hogy vezér legyen. Ő csak követni akarta előbb Tisza Kálmánt, azután Tisza Istvánt. Hova? Akár a pokolba is. Hová! Azt István tudja, az az ő dolga. Azt hiszem, hogy ha Tisza István azt mondta volna neki, hogy kösse be a szemét és menjen neki a falnak, János habozás nélkül neki ment volna.

A másik: az ugyanolyan végtelen lángoló rajongás a maga imádott szülővárosa, Komárom iránt. Nem hiszem, hogy lett volna még a világon ember, aki Komáromot, aki egyáltalán a szülővárosát úgy szerette volna, mint Tuba János. És véletlenül őt is szerette szülővárosa, ami pedig elég nagy ritkaság. Komárom máskülönben is nagyon válogatós, annyira, hogy még Jókai se volt neki elég. A nagy mesekirályt egyetlenegyszer se választotta meg képviselőjévé, ami zokon is esett neki. Végre, egyszer, mikor már a világnagyság ormán állott, mégis eszébe jutott. Fölléptették. De van Komáromnak egy hagyományos kortesnótája, amit még neki sem engedtek el. A nóta száz esztendő óta változatlan, csak a jelölt nevét cserélik ki benne ötesztendőnkint. Ahogy a kortézia megindult, fölzúgott ettől a nótától a Kúria, meg a Rozália. „Eltörött a pipaszár, pipaszár. – Jókai Mór nagy számár, nagy számár!”

Ahogy meghallotta a mesekirály, tüstént visszalépett a jelöltségtől. Hiába kérlelgették az engesztelő deputációk, a költő hajthatatlan maradt. Ő nem akarja, hogy a szülővárosát olyan ember képviselje, akit ott számárnak tartanak. Keressenek okosabbat.

De hát ki legyen az? Ki okosabb Jókainál?

A mesekirály mosolygott.

– Ott van a *gyerek*. Válasszátok meg.

A gyerek, az Tuba János volt. A jókedvű, vidám mulatópajtás, akit Jókai is nagyon szeretett. Sokszor felvidította őt is és az egész Jókai–Feszty-kolóniát a pajkos ötleteivel, humorával, kedves-ségével, Jókai szeretete bizonyosságául haláláig mindig *a gyerek*-nek hívta. Akkor már János a város pennája volt. Ő volt az egyetlen, akinek a kedvéért még az ősi kortesnótát is kicserélték. A pipaszár helyett ezt dalolták:

János, János, János a mi nevünk;
Huncut ember, aki nem tart mi velünk!

A komáromiak vele tartottak. Megválasztották. Tíz esztendeig viselte hűségesen a városnak a képét, meg – a gondját. Soha a világon hívebb képviselőt nem láttak. Mert Komárom olyan volt, mint Tuba János és Tuba János olyan, mint Komárom. Dalos, vidám, tűzről pattant, lelkes, magafőlálkozó, melegszívű, pajkos, örök gyerek: a magyar kisváros.

*

Komáromnak egyetlenegy bűne volt: az, amit Jókain elkövetett. Mikor Tuba Jánosnak a választás elnöke átnyújtotta a mandátumot, János ezt a nagy megtiszteltetést így köszönte meg:

– A Duna minden vize se mossa le rólunk azt a gyalázatot, hogy Jókainak vissza kellett lépnie!

Már lemosta a Duna; a szegény, a kedves Komárom most keservesen bűnhődik! Hajh! Monostori hangos szüreti dáridók, halpaprikások, dévaj kortesnóták, kingyesi táncok, martosi szép menyecskék! Hóvá tüntetek? Hová tűnt az az egész gyönyörű magyar világ? Aminek a vonzó és elbájoló, mosolygó kedvessége helyén most ravasz cseh pofák kárörvendően vigyorognak!

Komárom vezekel, de nekem is van egy bűnöm és én is vezekelni akarok. Valaha Domány János, a harcsabajuszú komáromi polgármester, ha néha zsörtölődtem a városi közügyek miatt, féltréfásan, félkomolyan meg-megkorholt:

– Megállj csak, majd megsiratod még te Komáromot!

Amire én hasonló tréfásan azzal vágtam vissza:

– Meg ám! De nem azért, hogy itt hagytam, hanem azért, hogy itt voltam!

Kedves, drága, felejthetetlen nemeslelkű jóbarátom, örökifjú Tuba János, leghívebb fia Komáromnak! Íme, te előttem vezeklek, mikor elbúcsúzom tőled, azért az egy bűnömért, amit a te imádott szülővárosod ellen elkövettem. A tréfában Domány Jánosnak volt igaza! Most megsiratom mindennap, minden éccaká a szép, a kedves Komáromot. Nem azért, hogy ott voltam, hanem azért, hogy ott kellett hagynom!

A poharak

Bizonyos, hogy a Pósa-asztal virágzását a millenniumi ünnep lázas lelkesedése fejlesztette és táplálta. A Pósa ultranacionalizmusa ugyanaz volt, ami a nemzet millenniumi hangulata; illetőleg ennek művészi s olyan erőteljes kifejezése, mely a tömegek tüzes érzéseinek felelt meg és annál jobban ragadta el a lelkeket. Még a cinikusokat is. De amily fokozatosan csöndesedett az ünnepelés zaja és ezzel lassacskán lohadt a nemzeti érzés és öntudat, a bizakodó nagyratörés vágyának föllobbant tüze, olyan mértékben s úgy oszladozott a Pósa-asztal elevensége és nimbusza is.

Az úgy nevezett darabont-korszak és a nemzeti ellenállás szilaj politikai zivatara is a baráti, a családi és társadalmi kapcsolatokat nagyon megtépázta. De az Asztal a maga tagjaiban is elváltzott. Veteres migrate coloni!¹⁴ A barátság nem olyan, mint az érdekszövetség, mely mindig megtalálja a maga succrescenciáját¹⁵. A fölbomlás, a szétmállás legfőbb oka azonban mégis csak maga Pósa bácsi volt, épp, mint előbb az összefogó és összetartó erő. De hát lehet-e rossz néven venni, hogy ha már egyszer a sors az elé az alternatíva elébe állította, hogy választania kellett a dicsőség és a boldogság között... Hát bizony csak az utóbbit választotta. Bolond lett volna, ha egy igazi rózsát eldobott volna egy vászonrózsáért. Egyszóval: „kivirult a tulipán a monori rózsáskertben...” Pósa bácsi megházasodott. Fölvette a virágláncot. S a lánc mégiscsak lánc, még ha virágból van is.

Mióta a hálósipkát a fejére nyomták, esténként ritkán mozdult ki s akkor is meglátszott rajta, hogy nem szívesen. Sietett haza. Mint ahogy általában későre nyúlt agglegénysége rövid idejében is sietett kipótolni, amit elmulasztott: kivenni a maga részét a családi élet örömeiből. Az otthon szelíd és kedves interieurje az újság varázsával bilincselte le. Aztán az édesanyja halála is, komor mementójával s a mély sebbel, melyet ütött, a bánatos hangulatot jóformán állandósította a lelkében s elvette a kedvét az Asztal csapongó vidámságától. Előbb hetenkint kétszer, később pedig már csak egyszer tartott Asztalt az Orientben, azután meg pláne csak néha, nagyritkán kukkant be. S ki ül szívesen az olyan asztalhoz, amelyiknél a gazda helye üresen áll?

Akik szomorúan néztük ezt a hanyatlást, addig nógattuk Pósat, míg újra kedvet kapott. Gyakrabban eljárt. Elhatároztuk, hogy visszaküzdjük az Asztal régi fényét. Föltámasztjuk. Mégpedig a hajdani rózsás ünneplő jókedvben. Pósa meg is írta és szét is küldöttük a verses meghívót:

Föltámadás

Föltámadt a Pósa-Asztal,
Gyere pajtás, megvigasztal.
Annyi a gond, búbanat,
Üssük össze kupánkat!
Hadd fusson a szomorúság,
Ez a lelki nyomorúság.
Pohár csengjen, nóta zengjen,
Kedvünk, mint a zászló, lengjen,
A vigasság lobogtassa,
Egyre mindig magasabbra.
Tudod, pajtás, úgy, mint régen,
Ifjúságunk idejében.
De sok csillag, de sok rózsza
Hullott is le már azóta!
De sok szék üres lett, árva,
Mit álmodhat a gazdája?
...Félre, te gond, te búbanat!
Üssük össze kupánkat!
Föltámadt a Pósa-asztal,
Gyere, pajtás, megvigasztal!

Amilyen melankolikus, amilyen nem a régi a meghívó hangja, olyan volt a föltámadt Pósa-asztal is. A régi, intim, összehangolt cigánysereg nem volt ott. Új arcok néztek egymásra. Egyik bizalmatlanul, a másik idegenül. Nem föltámadás volt ez, hanem – temetés!

Nem volt ott Sipulusz, tehát a humor se; elvitte Hajdúnánás. A politika ragadozó körmei közé került s a Pósa-asztalra nézve elveszett. Kemechey Jenő, a fáradhatatlan és kérlelhetetlen köztársasági és vészbírósi elnök, újságírói lelkiismeretének, hivatása nemes értelmezésének az áldozatává lett. Abban a betegségben pusztult el, túlságosan fiatalon és túlságosan korán, amit a hírhedt stomfai képviselőválasztáson szerzett, ahol naphosszat jeges pocsolójában állott, hogy ügyelhesse a választás tisztaságára. – Nagy Vince is meghalt; a tehének árván maradtak. Meghalt Vasskó Elemér is, anélkül, hogy az ikes igék ügyét végképp tisztázta volna. Jókai és Feszty elébb összekülönbözött, aztán örökre szétvált. Mert öreg ember nem vén ember. Jókai, elkésett álmainak a szárnyán Szicíliába röpt, Feszty meg Firenzébe telepedett át, ahol pompás triptichonját alkotta meg s csak ennek a budapesti diadalútjára, két esztendő múlva tért haza. De már akkor a Pósa-asztalra rá sem ismert. A régi kedvet, a régi táncos és dalos hangulatot nem találta, sőt az asztalattal való vidám cimborákból is keveset.

Bródy is ez egyszer igazi válsággal küzdött. Gárdonyi, részint, hogy nagy műveit nyugodtan megírhasse, hogy a hitelezői elől, akik a Pokol-körkép adósságaiért (a másokéiért!) őt is zaklatták,

megszabaduljon, Egerbe menekült. Dankó, majd nem sokára Lányi is meghalt, valamint Salamon Ödön, a nagy cécók találékony rendezője. Sebők Zsiga elbetegesedett.

Meghaltak a dicső öregek is: Abonyi Lajos, meg a két Szigeti. Talán leghamarább Tóthfalussy Béla, a jókedvű plébános. Meg Fadrusz, Donáth, Konti, Kada Elek, Lázár György. Az ifjú cigányok közül Makai Emil, Neszmélyi Artúr, Szép Aladár; Faragó József, a zseniális karikatúrista, öngyilkossá lett: Linek és Márk kivándorolt Amerikába s Kassai Vidor Vácra költözökött. Végre egyszer csak elmaradt az aradi szőlősgazdák Lajos-napi hordó bora is: a jó kedv, a mámor.

Egyik temetésről a másikra mentünk. Sose felejttem el a melegszívű Tábori Róbert váratlan halálát. Tábori aránylag fiatal, legalább is javakorabeli férfi volt még, a fizikumára nézve valóságos atléta, csupa életerő és életkedv. Éppen május elsején, a virágok nevenapján, hivatalos útban a Vértések tündérvölgyében csavarogtam. Az ébredő május tiszta hajnala derűs verőfényben ragyogott s ez fölvidított. Míg a kocsim lassú fiakkertempóban gördült előre, a tavasz fésző fénypompája nótákat fakasztott a szívemben, a Szép dicsőségére. De egyszerre a dal a torkomon akadt. A kanyarulatnál temetési menet gyászos népe hullámzott felém. A tavasz születő vidámságának, mosolygó ujjongásának bús ellentéte: az elmúlás, az enyészet, a halál. Hallgatag és rosszkedvűen utaztam tovább s szállottam le a közeli kis faluban az iskola előtt. Öreg plébános barátom fogadott s a szokott köszöntés után megilletődve nyújtotta felém a reggeli újságlapot.

– Meghalt Tábori Róbert.

Ez volt benne.

*

Lassacskán elnéptelenedve, mire Pósa bácsi kidőlt, megesett, hogy a temetésén saját maga asztaltársasága, az ország legnagyobb és legjelentősebb ilyen testülete, meg se szólalt; még csak egy koszorúval se adta jelét annak, hogy él. Nem is élt már akkor, már nem is haldoklott; elmúlt. Lassan észrevétlen, csöndben, mintha a maga lármájában merült volna ki és örök hallgatást fogadott volna.

Egyszer, lucskos, nyirkos őszi estén, mikor mindenki kedvtelen, fáradt és bosszús, mintha a lármás embervásárban egyedül, elhagyatottan ténferegve józanul látná az útitársai lelketlenségét, egy pohár borra szomjaztam. Nem is borra, csak annak az angyalára: a mámorra. A feledés vigaszára. Betértem az Orientbe. Az ajtóval szemközt ott állott az Asztal; egyetlenegy ember se ült mellette. Fölötte ott függtek régi pezsgő életének itt felejtett emlékei: Kossuth gyászfátyolba vont arcképe, a Feszty Árpád szép fejének egy szénrajza, Gárdonyinak ezer évre szóló kalendáriuma, Pósa Lajos radnóti, Blaháné rimaszombati szülőházának a képe s a cifra oklevél arról a hordó borról, amit a gyorok-ménesi, meg arad-hegyaljai szőlősgazdák Lajos napjára fölgurítanak. A pikoló tetőtől-talpig végigmustrált, gondba merülve: mire becsüljön? Pénzeszsák vagyok-e, vagy csak amolyan kétdeciliteres gyalogember? Igyekeztem a kedvébe járni.

– Fiam – kérdeztem –, itthon van-e még Foltin Nepomuk János Keresztély?

A gyerek elnevette magát. Még a nevét se ismerte, tán a hírét se hallotta a nevezetes és soknevű csaplárosnak, akivel egy korszak leghíresebb emberei annyit mókáztak. A pikoló csak a vállát vonogatta.

– Sose hallottam a hírét.

– Hát a Pósa-asztal hol van?

Arra meg már éppen nagyot bámult. Elfutott s a fizetőpincért cipelte magával a frakkjánál fogva. A cahlkellnert, akit a pesti jargon időközben főúrrá léptetett elő.

– Ez az úr a Pósa-asztalt keresi.

Az ember megfordult s elindulva, intett, hogy kövessem.

Valaha, az Asztal születése első hónapjaiban, Foltin Nepomuk János Keresztély Bósa pácsinak a maga manuprópáriájával¹⁶ gravírozott díszes üveg poharat csináltatott. Aztán Sipulusznak, Bársonynak, Ambrusnak, Endrődinek. Végre mindenkinek külön pohara lett az Asztalnál. Némelyi-

ken emlékezetes szavak fölgravírozva, mint az én egyik poharamra, valami párbajeset után ezt írták: vérengző krakéler! Valami kétszáz pohár gyülekezett így össze. Változatos formáival, érdekes és jelentős neveivel igazi korcsmai múzeum magában is. Külön pohárszéket is csináltattak neki, az étterem falmélyedésében, amelyet eltakart. Így az építési szabálytalanság olyan volt, mintha külön erre a célra csinálták, mintha már az Orient építésekor is arra gondoltak volna, hogy a Pósa-asztal tanyája lesz. A pohárszék ott állott most is és rajta szép sorjában a tömérdek üres pohár. És a sok híres és a sok elfelejtett név! Írók, művészek, költők, tudósok, a nagy nyilvánosság, a csalfa és álnok szirén kedves csengésű nevei. A főúr udvariasan meghajolt előttük és mosolyogva rájuk mutatott:

– Itt van, kérem, a Pósa-asztal.

Ilyen viszontlátás! Hejh! Be sírásra görbült is a szájam! Valaha az a kétszáz pohár mind gyönyöztött a bortól és a kedvtől és csengett a koccintástól, a kacagástól! Valaha mindenikben nótá lakott! És most... Úgy állottak előttem, mintha nem is állanának, hanem feküdnének. Halványan, csöndben, elhagyatottan, hallgatag. Kétszáz koporsó. Megannyi világ, kriptába zárva.

A Pósa-asztal is elmúlt. Volt. Nincs.

*

Most aztán, mikor már magam is maholnap afféle üres pohár leszek, vagy üres tintatartó, amiből kiszáradt, kiapadt a bor, a tinta – az alkonyi mélázás egy borús pillanatában, amikor a múltak árnyékai suhognak a lélek körül, úgy éreztem, hogy az emlékezés mégis csak a legkedvesebb vigasztalás; hogy a Pósa-asztalt is kár volna végképp elfelejteni! A moh! Ami eltakar. A homok, amit az Idő, ez a vén sírásó, mely szüntelen csak temet, temet, – szór a nevekre s az alkotásokra! A halhatatlanság vakmerő Ikaroszainak ezek a kegyetlen fantomjai, amikkel az Isten minden kiválasztottja örökös, vad pört folytat, arra unszolnak, hogy amibe ők befáradtak, ezt a pört én folytassam és amennyire tudom, tovább húzzam. Hát papírra róttam ezeket az apró krónikákat, búsongó kedvtelésből, a szívem szerint.

...Meg aztán azt is szeretném, hogy azok, akik utánunk jönnek, megtanulnák, hogy rájok is az a fájdalmas sors leskelődik... És azért se író, se költő, se művész, se tudós sohase sajnálja a kegyeletnek egy meleg sóhajtását, ha valakinek, aki erre érdemes, az emléke az útjába akad. Tanuljanak meg úgy búsulni, hogy a bánatból vidámság áradjon és derüljön széjjel és a legnagyobb vigasságban se felejtsek el sohasem, hogy van valaki, aki mindig szomorú, mindig bús, mindig gyászol: a Haza. A magyar Haza. A Pósa költészetének és Asztalának, ünnepeinek és mulatozásainak közös Génusza.

Vége

Pósa Lajosnak az élete küzdelmes volt. Sokkal kevesebb koszorút is kapott annál, amennyit megérdemelt volna, de haldoklása és halála kiváltságosan szép volt: maga a megdicsőülés.

Már elgyöngült és a halál árnyéka ott ólálkodott körülötte, mikor negyvenéves költői jubileumát megünnepeltük. Budapest gyermekvilága repesve, ujjongva sereglett össze, olyan vezetőkkel, mint *Bárczy István* akkori polgármester és *Déri Ferenc* iskolaügyi tanácsnok. A Városligetben ötven-ezer magyar gyermek hódolata, rajongása, szeretete és csengő dala fogadta és koszorúzta meg a költőt, alkotásait és pályáját. Annyi virágot soha, senkinek az útjára se szórtak. Pósa ezen a napon a magyar gyermekek királya volt.

Aztán ezt a példát követni megindult az ország is. Mindenfelé bizottságok és szervezetek alakultak; minden magyar iskola meg akarta ünnepelni Pósat. Országos gyűjtés kezdődött, hogy nemzeti jutalommal tegyék kedvessé, nyugalmassá öregsége hátralevő esztendőit.

De már semmi se volt hátra. Csak az elmúlás.

A sors közbeszólt. Már a budapesti jubileum fáradalmait is alig bírta, utána pedig mindjárt ágyának esett, amiből nem is kelt föl többé. De rövid küzdelme alatt, amit a halállal vívott, még ráragyogott és mosolygott a sors. Élete folyamán oly fukar volt hozzá, most az utolsó napokban

talán a mulasztását akarta kipótolni. Érezte, az embernek is, a költőnek is meg kellett éreznie a hitvesi és a baráti hűség meleg, vigasztaló, biztató megnyugtató és odaadó önfeláldozását: kiadója, ifj. Wolfner József fejedelmi bőkezűséggel gondoskodott gyógyíttatásáról és kényelméről a Pajor-szanatóriumban, s imádott Lidikéje ápoló szerelmes karjai közt lehelt utolsót.

A magyar óvónők akkor (1914. május 31.) Dobsinán tartottak közgyűlést, ahol a Pósa nemzetnevelő költői pályáját ünneplő beszédben én magasztaltam. Ezt a beszédet aztán ki is nyomtaták s a legelső példánnyal siettem hozzá a szanatóriumba. Gyerekes örömmel fogadta. De szomorú oroszlán-arcán és szelíd szemében már akkor ott borongott az elmúlás mélabús sejtelve. Alig beszélt, de hallgatag, fáradt ajkán mintha a lemondás vigasztalan szavai vibráltak volna: hiába! Minden hiába! Minden késő!

Életében először és utoljára megcsókoltuk egymást, mintha kölcsönösen megéreztük volna az örökre-elválás komor pillanatát. Az utolsó örömet én szereztem neki. Én, akinek ő annyi örömet szerzett!

Sohasem láttam többé élve. De éber álmaimban éjszakánként föl-fölkeres most. Néha meg is nyugtat, vergődéseim között. Míg élt, irigyeltem az emberi jószágba vetett naiv hitét; most irigyelem azért, hogy nem látja, amit nekem tehetetlenül, sőt eltíporva végig kell nézmem: végső romlását gyönyörű magyar fajunknak, melyet egyformán szerettünk, amelyért egy fertályszázadnál hosszabb időn át együtt imádkoztunk, lelkesedtünk, áldoztunk és dolgoztunk, és veszendő hazánknak, amelyet az Európának csúfolt nagy zsványszövetség széjjelrabol és széjjeloszt a földgömb söpředéke között.¹⁷

Ha látná, ő volna a másik, aki beleőrülne. Hogy Nagy-Magyarországból – Csonkaország lett s a nagy magyarok örökét csonkák és törpék bitorolják.

Singer és Wolfner, Budapest, 1922

Szerkesztői jegyzetek:

- 1) Lőrinczy György 1914-es, Pósa Lajost negyven éves írói jubileumán köszöntő ünnepi beszédének majdnem teljes szövege, a geopolitikai változásokra utaló toldásokkal.
- 2) soha napján
- 3) Rákosi Viktor, író
- 4) egyszóval
- 5) szemlélődés
- 6) az Aradi vértanúk c. festménye
- 7) szépírók
- 8) levél között a gyümölcs – nem a külsín a fontos, hanem a belbecs.
- 9) Kiss J. költeményei. Ferenczy Károly, Grünwald Béla, Hollósy Simon, Réti István, Thorma János képeivel (1897).
- 10) a vers *A magyar szó* címen is terjedt.
- 11) Lőrinczy jelzői – kivált mai értelmezésben – félreértésre adhatnak okot. Pósa nem volt *ultranacionalista*, s főleg nem *sovíniszta*. Az elfogultsággal nem vádolható Szabó Magda 1999-ben pontos képet festett Pósa magyarság-felfogásáról. Egyebek mellett ezt írta: „*Wekerle korában élt, vállalta a programot, nem vadmagyar, csak öntudatos magyar, a köröttünk élőket élni hagyja...*” In: *A Pósa-szindróma: a fordított alakváltozás anatómiája* → Külső hivatkozások
- 12) sem csellel, sem fegyverrel
- 13) szerzetes
- 14) jöjjenek a fiatalok
- 15) utánpótlását
- 16) saját kezűleg
- 17) Lőrinczy indulata – ha nem is védhető – a maga idejében érthető volt. Az impériumváltás – személyes érintettsége okán is – mélyen lesújtotta; az elcsatolt területeinken osztozkodó népeket általában sértő megfogalmazása ennek tudható be. (KMJ)

Lőrinczy György könyvecskéjének egyes illusztrációi és fotói honlapunk „Képtár”-rovatában megtekinthetők:

<http://www.posalajos.com/lapok/tartalomjegyzek/keptar/index.html>